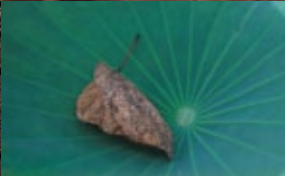


# พุทธวจน

## ก้าวอย่าง อย่างพุทธะ

อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี  
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย  
ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย  
โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

มหา. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.



อานนท์ ! พวกเธอทั้งหลาย  
จงมีตนเป็นที่ป มีตนเป็นสรณะ  
อย่าเอาสิ่งอื่นเป็นสรณะเลย;  
จงมีธรรมเป็นที่ป มีธรรมเป็นสรณะ  
อย่ามีสิ่งอื่นเป็นสรณะเลย.

มหาวาร. ส. ๑๙/๒๑๗/๗๔๐.



# พุทธวจน

ฉบับ ๓ ก้าวอย่างอย่างพุทธะ



พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เพยแพร่คำของตถาคต

# พุทธวจน

ฉบับ ๓ ก้าวอย่างอย่างพุทธะ

สื่อธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน  
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี

ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ

เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล

ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด

ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆะ โทศัพท ๐๘ ๘๔๙๔ ๘๐๘๓

คุณศรชา โทศัพท ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทศัพท ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

พิมพ์ครั้งที่ ๑ กันยายน ๒๕๕๔

ศิลปกรรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิชชุ เสริมสวัสดิ์ศรี

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆะ

(เว็บไซต์ [www.buddhakos.org](http://www.buddhakos.org))

## คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนากับคณะญาติโยมทุกท่าน ที่ได้ร่วมกัน สืบทอด “พุทธวจน” ธรรมะจากพุทธโอษฐ์ และเป็น มัคคานุคา (ผู้เดินตามมรรค) ตามพระบัญญัติของพุทธองค์ สมตั้งพุทธประสงค์ เมื่อได้ศึกษาและปฏิบัติตามแล้ว หวังเป็นอย่างยิ่งว่าทุกคนจะประพลิตนเป็นปฏิปุลฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา คือมีการสอบถาม ทวนถาม ซึ่งกันและกัน ในอรรถและพยัญชนะ ของคำตถาคต มีประการต่างๆ เพื่อเปิดเผยให้แจ่มแจ้งในธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ถูกเปิดเผย และบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลาย อันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้.

ด้วยการกระทำอันเป็นกุศลนี้ ขอให้เป็นเหตุ เป็นปัจจัย ให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้ และ ผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ฟังเกิดปัญญา ได้ดวงตาเห็นธรรม พันทุกขีในชาตินี้ เทอญ.

พระคึกฤทธิ์ โสตถิผโล



## คำนำ

หนังสือ “พุทธวจน ฉบับ ก้าวอย่างอย่างพุทธะ” ได้จัดทำขึ้น ด้วยปรารถนาเหตุที่ว่า หลายคนยังเห็นคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เป็นสิ่งที่ยาก หรือเป็นสิ่งที่ไกลตัวเกินไป ทำให้มีน้อยคนนักที่จะหันมาใส่ใจศึกษาคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าอย่างจริงจัง ทั้ง ๆ ที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้วว่า คำสอนที่พระองค์ตรัสสอนทั้งหมดนั้น บริสุทธิ์ บริบูรณ์แล้วสิ้นเชิง อีกทั้งคำสอนนั้น ยังเป็นสิ่งที่เรียกว่า “อกาลโก” คือใช้ได้ไปตลอด ไม่มีคำว่าเก่าหรือล้าสมัย และใช้ได้กับบุคคลทุกคน อันจะเห็นได้จากในสมัยพุทธกาลที่พุทธบริษัท ๔ ทั้งหลายนั้น มีคนจากหลายชาติและวรรณะ นอกจากนี้พระองค์ยังได้ตรัสอีกว่า บุคคลที่ท่านตรัสสอนนั้นมีตั้งแต่ พรหม เทวดา ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ไปจนถึงปฤชนคนธรรมดาทั่วไป และทุกคนนั้น เมื่อนำคำสอนของพระองค์ไปปฏิบัติแล้ว ก็สามารถแก้ทุกข์หรือดับทุกข์ให้กับตนเองได้ทั้งสิ้น.

คณะกรรมการวัดนาป่าพง

กันยายน ๒๕๕๔

# อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ  
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลชั้นธรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกวรรค	ทีฆนิกาย.
มู. ม.	มูลปัญญาสก์	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปัญญาสก์	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปัญญาสก์	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนธ. สั.	ชั้นธรรวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อੰ.	เอกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทุก. อੰ.	ทุกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ติก. อੰ.	ติกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
จตุกก. อੰ.	จตุกกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.

ปญจก. อ.	ปญจกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ฉก.ก. อ.	ฉกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
สตุต.ก. อ.	สตุตกนิบาต	อังคุตตรนิกาย
อฎฐก. อ.	อฎฐกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนิบาต	อังคุตตรนิกาย.
ช. ช.	ชุททกปาฐะ	ชุททกนิกาย.
ธ. ช.	ธรรมบท	ชุททกนิกาย.
อุ. ช.	อุทาน	ชุททกนิกาย.
อิติวุ. ช.	อิติวุตตกะ	ชุททกนิกาย.
สุตต. ช.	สุตตนิบาต	ชุททกนิกาย.
วิมาน. ช.	วิมานวัตถุ	ชุททกนิกาย.
เปต. ช.	เปตวัตถุ	ชุททกนิกาย.
เถร. ช.	เถรคาถา	ชุททกนิกาย.
เถรี. ช.	เถรีคาถา	ชุททกนิกาย.
ชา. ช.	ชาดก	ชุททกนิกาย.
มหานี. ช.	มหานิทเทศ	ชุททกนิกาย.
จุพนี. ช.	จุพนิทเทศ	ชุททกนิกาย.
ปฎิสม. ช.	ปฎิสัมภิทามรรค	ชุททกนิกาย.
อปท. ช.	อปทาน	ชุททกนิกาย.
พุทธร. ช.	พุทธรังสี	ชุททกนิกาย.
จริยา. ช.	จริยาปฏิภาณ	ชุททกนิกาย.

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๔๕ ให้อ่านว่า

ไตรปิฎกฉบับบาลีสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕



## วิธีตรวจสอบว่า

## เป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าหรือไม่

ภิกษุทั้งหลาย .!

ถ้าภิกษุในธรรมวินัยนี้ จะฟังกล่าวอย่างนี้ว่า  
ข้าพเจ้าฟังมาแล้ว ได้รับมาแล้วเฉพาะพระพักตร์  
พระผู้มีพระภาคว่า นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัยนี้  
เป็นคำสอนของพระศาสดา, ดังนี้,

พวกเธออย่าฟังรับรอง, อย่าฟังคัดค้าน.

เธอกำหนดเนื้อความนั้นให้ดี

แล้วนำไปสอบสวนในสูตร นำไปเทียบเคียงในวินัย,  
ถ้าลงกันไม่ได้ เทียบเคียงกันไม่ได้

พึงแน่ใจว่านั่นไม่ใช่คำของพระผู้มีพระภาคแน่นอน  
ภิกษุรูปนั้นจำมาผิด, พวกเธอพึงทิ้งคำเหล่านั้นเสีย;  
ถ้าลงกันได้ เทียบเคียงกันได้

พึงแน่ใจว่า นั่นเป็นคำของพระผู้มีพระภาคเจ้าแน่แล้ว  
ภิกษุรูปนั้นจำมาอย่างดีแล้ว, พวกเธอพึงรับเอาไว้...

## สารบัญ

- |     |  |    |
|-----|--|----|
| ๑   | มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ                         | ๑  |
| ๒.  | สัตว์เกิดกลับมาเป็นมนุษย์มีน้อย<br>เพราะไม่รู้ร้อยสัจ            | ๓  |
| ๓.  | การรู้ร้อยสัจเป็นของไม่เหลือวิสัย<br>พระอรียบุคคล จึงมีปริมาณมาก | ๕  |
| ๔.  | ให้ฟังตน ฟังธรรม   | ๘  |
| ๕.  | ผู้ไม่หลงเอาสิ่งอื่นมาเป็นแก่น                                   | ๑๑ |
| ๖.  | จะเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ<br>ก็สามารถทำนิพพานให้แจ้งได้           | ๑๓ |
| ๗.  | รายชื่อแห่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการชูดกลา                          | ๑๘ |
| ๘.  | ความทุกข์ของเทวดาและมนุษย์ตามธรรมชาติ                            | ๒๔ |
| ๙.  | เป็นทุกข์เพราะติดอยู่ในอายตนะ                                    | ๒๕ |
| ๑๐. | ความรู้สึก ที่ถึงกับทำให้ออกผนวช                                 | ๒๖ |
| ๑๑. | การทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย                                    | ๓๑ |
| ๑๒. | บทอธิษฐานจิตเพื่อทำความเพียร                                     | ๓๗ |

๑๓. ลำดับการปฏิบัติเพื่อรู้ตามซึ่งสังขารม	๓๙
๑๔. หลักเกณฑ์การเลือกสถานที่และบุคคล ที่ควรเสพและไม่ควรเสพ	๔๑
๑๕. ความเพลिनเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์	๔๔
๑๖. อาการเกิดแห่งทุกข์โดยสังเขป	๔๕
๑๗. ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ	๔๖
๑๘. ลักษณะแห่งจิตที่หลุดพ้นด้วยการละนันทิ (อีกนัยหนึ่ง)	๔๗
๑๙. วิธีที่สะดวกสบายเพื่อการดับของกิเลส	๔๘
๒๐. ทิ้งเสียนั้นแหละกลับจะเป็นประโยชน์	๕๓
๒๑. อาการเกิดดับแห่งเวทนา	๕๕
๒๒. ลักษณะหนทางแห่งความหมดจด	๕๘
๒๓. ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด	๖๐
๒๔. สมาธิทุกชั้นตอน	๖๕
ใช้เป็นบาทฐานในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด	
๒๕. อริยสังสี่โดยสังเขป	๗๑
(ทรงแสดงด้วยความยัดในชั้น ๕)	

๒๖. อริยสัจ-ปฏิบัติสมุปบาท	๗๕
๒๗. ความเป็นโสดาบัน	๗๙
ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ	
๒๘. คุณสมบัติของพระโสดาบัน	๘๒
๒๙. ปาฏิหาริย์ สาม	๙๑
๓๐. ผู้อยู่ใกล้นิพพาน	๙๘
๓๑. ลักษณะแห่งอินทรียภวานาชั้นเลิศ	๑๐๓
๓๒. ลีนกิเลสก็แล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าลีนไปเท่าไร	๑๐๕
๓๓. ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก	๑๐๖
จะถึงที่หมายต้องเดินเอาเอง	
๓๔. เหตุให้ไม่ปรินิพพานในปัจจุบัน	๑๐๙
๓๕. หมด “อาหาร” ก็นิพพาน	๑๑๑
๓๖. กฏอัทพ์ปัจจัยตา หรือ หัวใจปฏิบัติสมุปบาท	๑๑๔
๓๗. ปฏิบัติสมุปบาท คือ ธรรมอันเป็นธรรมชาติ	๑๑๕
อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น	
๓๘. ปัญญา สติ กับนามรูปดับ เพราะวิญญาณดับ	๑๑๘

๓๙. นิพพานเพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ	๑๑๙
๔๐. การปรินิพพาน	๑๒๐
๔๑. ผู้หลุดพ้นได้เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น	๑๒๑
๔๒. ธรรมเป็นส่วนแห่งวิชา	๑๒๒
๔๓. คำชี้ชวนวิงวอน	๑๒๓





มนุษย์เป็นอันมาก  
ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ



มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคาม  
เอาแล้ว ย่อมยึดถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง  
สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึ่งของตน ๆ :  
นั่นไม่ใช่ที่พึ่งอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั่นไม่ใช่ที่พึ่ง  
อันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้น ๆ เป็นที่พึ่งแล้ว ย่อมไม่หลุดพ้น  
ไปจากทุกข์ทั้งปวงได้.

ส่วนผู้ใด ที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์  
เป็นที่พึ่งแล้ว เห็นอริยสัจทั้งสี่ ด้วยปัญญาอันถูกต้อง  
คือ เห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,  
เห็นความก้าวล่วงเสียได้ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบ  
ด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไป  
สงบรำงับแห่งทุกข์ : นั่นแหละคือ ที่พึ่งอันเกษม, นั่นคือ  
ที่พึ่งอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาที่พื่อนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้น  
ไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

## ๒

## สัตว์เกิดกลับมาเป็นมนุษย์มีน้อย เพราะไม่รู้วิธีสั่ง

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : ฝุ่นหนึ่งที่เราซ้อนขึ้นด้วยปลายเล็บนี้กับมหาปรุพีนี้ ข้างไหนจะมากกว่ากัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! มหาปรุพีนั้นแหละเป็นดินที่มากกว่า. ฝุ่นหนึ่งเท่าที่ทรงซ้อนขึ้นด้วยปลายพระขนานนี้เป็นของมีปริมาณน้อย. ฝุ่นนั้นเมื่อนำเข้าไปเทียบกับมหาปรุพีย่อมไม่ถึงซึ่งการคำนวณได้ เปรียบเทียบได้ ไม่เข้าถึงแม้ซึ่งกะละภาค (ส่วนเสี้ยว)”.

ภิกษุทั้งหลาย ! อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น : สัตว์ที่เกิดกลับมาสู่หมู่มนุษย์ มีน้อย; สัตว์ที่เกิดกลับมาเป็นอย่างอื่นจากหมู่มนุษย์ มีมากกว่าโดยแท้. ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ เพราะความที่สัตว์เหล่านั้นไม่เห็นวิธีสั่งทั้งสี่.

อริยสังคี อย่งไรเล่า ? ี่อย่ง ือ :-

อริยสังคีคือทุกข์

อริยสังคีคือเหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์

อริยสังคีคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์

อริยสังคีคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ  
แห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ะเพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้ เธอ  
พึงประกอบโยคกรรม<sup>๑</sup> อันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า  
“ทุกข์ เป็นอย่งนี้, เหตุเกิดขึ้นแห่งทุกข์ เป็นอย่งนี้,  
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่งนี้, ทางดำเนินให้ถึง  
ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่งนี้” ดังนี้.

มหาวาร. ี. ๑๗/๕๗๘/๑๗๕๗.

---

๑. โยคกรรม ือ การกระทำอย่งเป็นระบบ.

## ๓

## การรู้ร้อยสัจเป็นของไม่เหลือวิสัย พระอริยบุคคล จึงมีปริมาณมาก

ว่าจะ ! ภิกษุ ผู้สาวกของเรา บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ได้กระทำให้แจ้งแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ใน ทิฏฐธรรมนี้ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามาก โดยแท้.

ว่าจะ ! ภิกษุณี ผู้สาวิกาของเรา บรรลุเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันไม่มีอาสวะ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ได้กระทำให้แจ้งแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ใน ทิฏฐธรรมนี้ มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ไม่ใช่สองร้อย ไม่ใช่สามร้อย ไม่ใช่สี่ร้อย ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามาก โดยแท้.

ว่าจะ ! อุบาสก ผู้สาวกของเรา พวกเป็น  
คฤหัสถ์หนุ่มๆ อยู่ประพฤติกับผู้ประพฤติพรหมจรรย์,  
เป็น โอปปาทิกะ (อนาคามี) มีปกติปรินิพพานในภพที่  
ไปเกิดนั้น ไม่เวียนกลับจากภพนั้นเป็นธรรมดา, เพราะ  
ความสิ้นไปแห่งสัญญาโยชน์ มีส่วนในเบื้องต่ำห้าอย่าง ก็มี  
อยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามาก  
โดยแท้.

ว่าจะ ! อุบาสก ผู้สาวกของเรา พวกเป็น  
คฤหัสถ์หนุ่มๆ ยังบริโภคกาม เป็นผู้ทำตามคำสอน  
เป็นผู้ สมองโหวาท มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว ไม่ต้อง  
กล่าวด้วยความสงสัยว่า นี่อะไรๆ เป็นผู้ปราศจากความ  
ครั่นคร้าม ไม่ใช่ผู้ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น อยู่ประพฤติ  
พรหมจรรย์ในศาสนาของพระศาสดา ก็มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว  
 ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามากโดยแท้.

วิจจะ ! อุบาสิกา ผู้สาวิกาของเรา พวกเป็นหญิง  
 คฤหัสถ์นุ่งขาว อยู่ประพடுத்தกับผู้ประพடுத்தพรหมจรรย์,  
 เป็น โอปปาดิกะ (อนาคามี) มีปกติปรินิพพานในภพที่  
 ไปเกิดนั้น ไม่เวียนกลับมาจากภพนั้นเป็นธรรมดา,  
 เพราะความสิ้นไปแห่งสัญโญชน์ มีส่วนในเบื้องต่ำ  
 ห้าอย่าง ก็มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่  
 มากกว่ามากโดยแท้.

วิจจะ ! อุบาสิกา ผู้สาวิกาของเรา พวกเป็นหญิง  
 คฤหัสถ์นุ่งขาว ยังบริโภคกาม เป็นผู้ ทำตามคำสอน  
 เป็นผู้ สอนงโอาท มีความสงสัยอันข้ามได้แล้ว ไม่ต้อง  
 กล่าวด้วยความสงสัยว่า นี้อะไรๆ เป็นผู้ปราศจากความ  
 ครั่นคร้าม ไม่ใช่ผู้ต้องเชื่อตามคำของผู้อื่น อยู่ประพடுத்த  
 พรหมจรรย์ในศาสนาของพระศาสดา ก็มีอยู่ไม่ใช่ร้อยเดียว  
 ฯลฯ ไม่ใช่ห้าร้อย มีอยู่มากกว่ามากโดยแท้.



## ให้ฟังตน ฟังธรรม

อานนท์ ! เราได้กล่าวเตือนไว้ก่อนแล้วมิใช่หรือ ว่า “ความเป็นต่าง ๆ ความพลัดพราก ความเป็นอย่างอื่น จากของรักของชอบใจทั้งสิ้น ย่อมมี; อานนท์ ! ข้อนั้น จักได้มาแต่ไหนเล่า : สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัย ปรุ้งแล้ว มีความชำรุดไปเป็นธรรมดา, สิ่งนั้นอย่าชำรุดไปเลย ดังนี้; ข้อนั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีไม่ได้”.

อานนท์ ! เปรียบเหมือนเมื่อต้นไม้ใหญ่ มี แก่นเหลืออยู่ ส่วนใดแก่คร่ำกว่าส่วนอื่น ส่วนนั้นพึง ย่อยยับไปก่อน, ข้อนี้ ฉันท; อานนท์ ! เมื่อภิกษุสงฆ์ หมู่ใหญ่มีธรรมเป็นแก่นสารเหลืออยู่, สารีบุตร ปรินิพพานไปแล้ว ฉันทันเหมือนกัน. อานนท์ ! ข้อนั้น จักได้มาแต่ไหนเล่า : สิ่งใดเกิดขึ้นแล้ว เป็นแล้ว อันปัจจัย ปรุ้งแล้ว มีความชำรุดไปเป็นธรรมดา สิ่งนั้นอย่าชำรุดไปเลย ดังนี้; ข้อนั้น ย่อมเป็นฐานะที่มีไม่ได้.

อานนท์ !

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้

พวกเธอทั้งหลาย จงมีตนเป็นที่ป

มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;

จงมีธรรมเป็นที่ป มีธรรมเป็นสรณะ

ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ.

อานนท์ ! ภิกษุ มีตนเป็นที่ป มีตนเป็น  
สรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ, มีธรรมเป็นที่ป  
มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

พิจารณาเห็นกายในกายเนื่อง ๆ อยู่,

พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่,

พิจารณาเห็นจิตในจิตเนื่อง ๆ อยู่,

พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายเนื่อง ๆ อยู่;

มีความเพียรเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม

มีสติ พึงกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกเสียได้.

อานนท์ ! ภิกษุอย่างนี้แล ชื่อว่ามีตนเป็น  
ประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ; มีธรรม  
เป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ  
เป็นอยู่.

อานนท์ !

ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็คดี  
ใครก็ตามจักต้องมีตนเป็นประทีป  
มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ;  
มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ  
ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่.

อานนท์ !

ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา,  
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด.

มหาวาร . ส. ๑๗/๒๑๖-๒๑๗/๗๓๗-๗๔๐.

---

ตรัสแก่ท่านพระอานนท์ ผู้เศร้าสลดในข่าวการปรินิพพานของท่านพระสารีบุตร  
ซึ่งจุนทสามเณรนำมาบอกเล่า ที่พระอารามเขตวันไกลันครสาวัดดี.

## ๕

## ผู้ไม่หลงเอาสิ่งอื่นมาเป็นแก่น

ภิกษุทั้งหลาย ! พรหมจรรย์นี้ มิใช่มีลาภ  
 สักการะและเสียงเียนยอเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้  
 มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยศีลเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้  
 มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยสมาธิเป็นอานิสงส์, พรหมจรรย์นี้  
 มิใช่มีความถึงพร้อมด้วยญาณทัสสนะเป็นอานิสงส์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็เจโตวิมุตติ<sup>๑</sup> ที่ไม่กำเริบอันใด  
 มีอยู่, พรหมจรรย์นี้มี สิ่งนั้น นั้นแหละเป็นประโยชน์ที่  
 มุ่งหมาย เป็นแก่นสาร เป็นผลสุดท้ายของพรหมจรรย์แล.

---

๑. เจโตวิมุตติ คือ การบรรลอรหัตตผลโดยมีน้ำหนักของการทำสมาธิ  
 มากกว่าการกระทำด้านอื่นๆ.

แบบของการหลุดพ้นยังมีอยู่อีก เช่น สัทธาวิมุตติ, ปัญญาวิมุตติ  
 เป็นต้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้ต้องการ  
 ด้วยแก่นไม้ เสาหาแก่นไม้ เทียวค้นหาแก่นไม้ จนถึง  
 ต้นไม้ใหญ่มีแก่นแล้ว ตัดเอาแก่นถือไปด้วยมั่นใจว่า  
 ‘นี่เป็นแก่นแท้’ ดังนี้. บุรุษมีตาดี เห็นคนนั้นเข้าแล้ว ก็  
 กล่าวว่า “ผู้เจริญคนนี้ ช่างรู้จักแก่น, รู้จักกระพี้, รู้จัก  
 เปลือกสด, รู้จักสะเก็ดแห้งตามผิวเปลือก, รู้จักใบอ่อนที่  
 ปลายกิ่ง. จริงดังว่า ผู้เจริญคนนี้ ต้องการแก่นไม้ เสาหา  
 แก่นไม้ เทียวค้นหาแก่นไม้ จนถึงต้นไม้ใหญ่มีแก่นแล้ว  
 ก็ตัดเอาแก่นแท้ถือไปด้วยมั่นใจว่า ‘นี่ เป็นแก่นแท้’ ดังนี้.  
 สิ่งที่เขาจะต้องทำด้วยแก่นไม้ จักสำเร็จประโยชน์เป็นแท้”  
 ดังนี้.

## ๖

## จะเกิดในตระกูลสูงหรือต่ำ ก็สามารถทำนิพพานให้แจ้งได้

อานนท์ ! ในกรณีแห่ง อภิสชาติ ๖ นี้ คือ :-

คนบางคนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมดำ ๑,  
 บางคนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมขาว ๑,  
 บางคนมีชาติดำ ก่อให้เกิดนิพพาน  
 (ความสิ้นราคะ โทสะ โมหะ) อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว ๑,  
 บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมดำ ๑,  
 บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมขาว ๑,  
 บางคนมีชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพาน  
 อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว ๑.

อานนท์ ! คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมดำ  
 เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! คนบางคนในกรณีนี้ เกิดในตระกูลต่ำ  
 คือ ตระกูลจันทาล ตระกูลพวาน ตระกูลจักสาน ตระกูลทำรด  
 หรือตระกูลเทหยากเยื่อ ซึ่งเป็นคนยากจน มีข้าวและน้ำน้อย

เป็นอยู่ผิดเคือง มีอาหารและเครื่องนุ่งห่มหาได้โดยยาก เขาเป็นผู้มีผิวพรรณทราม ไม่นำดู เตี้ยค่อม ชี้อโรค ตาบอด ง่อย กระจอก มีตัวตะแคงข้าง ไม่ค่อยจะมีข้าว น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ เขาก็ยัง ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้นประพฤติทุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายร่างกาย ย่อมเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก. อย่างนี้แล อานนท์! เรียกว่า คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมดำ.

อานนท์! คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมขาว เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์! คนบางคนในภพนี้ เกิดในตระกูลต่ำ คือ ตระกูลจันทาล ตระกูลพราน ... ฯลฯ ... มีอาหาร และเครื่องนุ่งห่มหาได้โดยยาก มีผิวพรรณทราม ไม่นำดู ... ฯลฯ ... ไม่ค่อยจะมีข้าว น้ำ ... ฯลฯ ... ประทีปโคมไฟ เขา ประพฤติกายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ครั้นประพฤติสุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายร่างกาย ย่อมเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์. อย่างนี้แล อานนท์! เรียกว่า คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดธรรมขาว.

อานนท์ ! คนมีชาติดำ ก่อให้เกิดนิพพาน  
อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! คนบางคนในกรณีนี้เกิดในตระกูลต่ำ  
คือ ตระกูลจัณฑาล ตระกูลพราณ ... ฯลฯ... มีผิวพรรณทรมาน  
ไม่น่าดู เตี้ยค่อม. เขาปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผาด  
ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับด้วยเรือน.  
เขานั้น ครั้นบวชแล้วอย่างนี้ ละนิวรณ์ทั้งห้า อันเป็น  
เครื่องเศร้าหมองจิตทำปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว มีจิต  
ตั้งมั่นดีในสติปัญญาทั้งสิ้น ยังโพชนงค์เจ็ดให้เจริญแล้ว  
ตามที่เป็นจริง ชื่อว่าย่อมก่อให้เกิดนิพพานอันเป็นธรรม  
ไม่ดำไม่ขาว. อย่างนี้แล อานนท์ ! เรียกว่า คนมีชาติดำ  
ก่อให้เกิดนิพพานอันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว.

อานนท์ ! คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมดำ  
เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! คนบางคนในกรณีนี้ เกิดในสกุลสูง  
คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล หรือ  
สกุลคหบดีมหาศาล อันมั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก  
มีทองและเงินพอดตัว มีอุปกรณ์แห่งทรัพย์พอดตัว มีทรัพย์

และข้าวเปลือกพอดัว เขามีรูปงาม น่าดู น่าเลื่อมใส ประกอบด้วยความเกลี้ยงเกลาแห่งผิวพรรณอย่างยิ่ง ร่ำรวยด้วยข้าว ด้วยน้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีปโคมไฟ เขา ประพฤติกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต ครั้น ประพฤติทุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลาย แห่งกาย ย่อมเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก. อย่างนี้แล อานนท์ ! เรียกว่า คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมดำ.

อานนท์ ! คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมขาว เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์ ! คนบางคนในกรณีนี้ เกิดในสกุลสูง คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล ... ฯลฯ ... มีทรัพย์และข้าวเปลือกพอดัว มีรูปงาม ... ฯลฯ ... ร่ำรวย ด้วยข้าวด้วยน้ำ ... ฯลฯ ... ประทีปโคมไฟ เขา ประพฤติ กายสุจริต วจีสุจริต มโนสุจริต ครั้นประพฤติสุจริตแล้ว เบื้องหน้าแต่การตายเพราะการทำลายแห่งกาย ย่อมเข้าถึง สุคติโลกสวรรค์. อย่างนี้แล อานนท์ ! เรียกว่า คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดธรรมขาว.

อานนท์ ! คนชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพานอัน  
เป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! คนบางคนในกรณีนี้ เกิดในสกุลสูง  
คือ สกุลกษัตริย์มหาศาล สกุลพราหมณ์มหาศาล ... ฯลฯ ...  
มีทรัพย์และข้าวเปลือกพอดตัว มีรูปงาม ... ฯลฯ ... ร่ำรวย  
ด้วยข้าวด้วยน้ำ ... ฯลฯ ... ประทีปโคมไฟ เขาปลงผม  
และหวด ครองผ้าข้อมผาด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้  
ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยเรือน. เขานั้น ครั้นบวชแล้ว  
อย่างนี้ ละนิวรณ์ทั้งห้า อันเป็นเครื่องเศร้าหมองใจทำ  
ปัญญาให้ถอยกำลังได้แล้ว มีจิตตั้งมั่นในสติปัญญาทั้งสิ้น  
ยังโพชฌงค์เจ็ดให้เจริญแล้วตามที่เป็นจริง ชื่อว่าย่อม  
ก่อให้เกิดนิพพานอันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว. อย่างนี้แล  
อานนท์ ! เรียกว่า คนมีชาติขาว ก่อให้เกิดนิพพาน  
อันเป็นธรรมไม่ดำไม่ขาว.

อานนท์ ! เหล่านี้แล อภิชาติ ๖ ชนิด.

# ๗

## รายชื่อแห่งธรรมเป็นที่ตั้งแห่งการชุตเกลา

จุนทะ ! สัลเลขธรรม (ความชุตเกลา) เป็นสิ่งที่  
เธอทั้งหลายพึงกระทำในธรรมทั้งหลายเหล่านี้ กล่าวคือ :-

- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ เบียดเบียน  
เรাজักเป็นผู้ ไม่เบียดเบียน;  
ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น กระทำปาณาติบาต  
เรাজัก เว้นขาดจากปาณาติบาต;  
ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น กระทำอทินนาทาน  
เรাজัก เว้นขาดจากอทินนาทาน;  
ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น ไม่ประพฤติพหุหมจรรย์  
เรাজักเป็นผู้ ประพฤติพหุหมจรรย์;  
ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น พุดเท็จ  
เรাজัก เว้นขาดจากการพุดเท็จ;  
ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น พุดส่อเสียด  
เรাজัก เว้นขาดจากการพุดส่อเสียด;

- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น พุดคำหยาบ  
เรารู้จัก เว้นขาดจากการพุดคำหยาบ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น พุดเพื่อเจ้า  
เรารู้จัก เว้นขาดจากการพุดเพื่อเจ้า;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มากด้วยอภิขณา  
เรารู้จักเป็นผู้ ไม่มากด้วยอภิขณา;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีจิตพยาบาท  
เรารู้จักเป็นผู้ ไม่มีจิตพยาบาท;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาทิฏฐิ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาทิฏฐิ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาสังกัปปะ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาสังกัปปะ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาวาจา  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาวาจา;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉากัมมันตะ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมากัมมันตะ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาอาชีวะ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาอาชีวะ;

- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาวายามะ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาวายามะ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาสติ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาสติ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาสมาธิ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาสมาธิ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาญาณะ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาญาณะ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีมิจฉาวิมุตติ  
เรารู้จักเป็นผู้ มีสัมมาวิมุตติ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีถิ่นมิตระกะลุ่มรุม  
เรารู้จักเป็นผู้ ปราศจากถิ่นมิตระ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ฟุ้งซ่าน  
เรารู้จักเป็นผู้ ไม่ฟุ้งซ่าน;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่น มีวิจิกจฉา  
เรารู้จักเป็นผู้ ข้ามพ้นวิจิกจฉา;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มกักรอธ  
เรารู้จักเป็นผู้ ไม่มกักรอธ;

ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ผูกโกรธ  
 เราจักเป็นผู้ ไม่ผูกโกรธ;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ลบหลู่คุณ  
 เราจักเป็นผู้ ไม่ลบหลู่คุณ;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ แข่งดี  
 เราจักเป็นผู้ ไม่แข่งดี;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ริษยา  
 เราจักเป็นผู้ ไม่ริษยา;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ตระหนี่  
 เราจักเป็นผู้ ไม่ตระหนี่;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ โอ้อวด  
 เราจักเป็นผู้ ไม่โอ้อวด;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีมารยา  
 เราจักเป็นผู้ ไม่มีมารยา;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ กระจ่าง  
 เราจักเป็นผู้ ไม่กระจ่าง;  
 ทำสัลเลชชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ดูหมิ่นท่าน  
 เราจักเป็นผู้ ไม่ดูหมิ่นท่าน;

- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ว่ายาก  
เรাজักเป็นผู้ ว่าง่าย;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีมิตรชั่ว  
เรাজักเป็นผู้ มีมิตรดี;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ประมาท  
เรাজักเป็นผู้ ไม่ประมาท;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ไม่มีศรัทธา  
เรাজักเป็นผู้ มีศรัทธา;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ไม่มีหิริ  
เรাজักเป็นผู้ มีหิริ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ไม่มีโอตตปปะ  
เรাজักเป็นผู้ มีโอตตปปะ;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีสุตะน้อย  
เรাজักเป็นผู้ มีสุตะมาก;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ชี้เกียจ  
เรাজักเป็นผู้ ปรารภความเพียร;
- ทำสัลเลชะว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีสติหลงลืม  
เรাজักเป็นผู้ มีสติตั้งมั่น;

ทำสัลเลาะห์ว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ มีปัญญาทราวม  
เราก็กเป็นผู้ ถึงพร้อมด้วยปัญญา;  
ทำสัลเลาะห์ว่า เมื่อผู้อื่นเป็นผู้ ลูบคลำด้วยทฤษฎีของตน,  
เป็นผู้ยึดถืออย่างเหนียวแน่น,  
และเป็นผู้ยากที่จะสลัดคืนซึ่งอุปาทาน  
เราก็กเป็นผู้ ไม่ลูบคลำด้วยทฤษฎีของตน,  
เป็นผู้ไม่ยึดถืออย่างเหนียวแน่น,  
และเป็นผู้ง่ายที่จะสลัดคืนซึ่งอุปาทาน.

ม. ม. ๑๒/๗๕-๗๘/๑๐๔.



## ความทุกข์ของเทวดาและมนุษย์ตามธรรมชาติ

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีรูปเป็นที่มายินดี ยินดีแล้วในรูป บันเทิงแล้วในรูป ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เพราะความแปรปรวน จางคลาย ดับไป แห่งรูป.

(ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ก็ตรัสอย่างเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ รู้แจ้งความเกิด ความตั้งอยู่ไม่ได้ รสอร่อย โทษและอุปายเครื่องสลัดออกแห่งรูป ตามเป็นจริง ไม่มีรูปเป็นที่มายินดี ไม่ยินดีในรูป ไม่บันเทิงในรูป ยังคงอยู่เป็นสุขแม้เพราะความแปรปรวน จางคลาย ดับไปแห่งรูป.

(ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ ธรรมารมณ์ ก็ตรัสอย่างเดียวกัน).

# ๙

## เป็นทุกข์เพราะติดอยู่ในอายตนะ

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย มีรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ เป็นที่ รื่นรมย์ใจ ยินดีแล้วในรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ บันเทิงด้วยรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ย่อมอยู่เป็นทุกข์ เพราะความเปลี่ยนแปลง เสื่อมสลาย และความดับไปของรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์.

## ๑๐

## ความรู้สึก ที่ถึงกับทำให้ออกผนวช

ภิกษุทั้งหลาย ! ในโลกนี้ ครั้งก่อนแต่การตรัสรู้  
 เมื่อเรายังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่  
 ตนเองมี ความเกิด เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมัวหลง  
 แสวงหาสิ่งที่มีความเกิด เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,  
 ตนเองมี ความแก่ เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมัวหลง  
 แสวงหาสิ่งที่มีความแก่ เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,  
 ตนเองมี ความเจ็บไข้ เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมัวหลง  
 แสวงหาสิ่งที่มีความเจ็บไข้ เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,  
 ตนเองมี ความตาย เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมัวหลง  
 แสวงหาสิ่งที่มีความตาย เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,  
 ตนเองมี ความโศก เป็นธรรมดาอยู่แล้ว ก็ยังมัวหลง  
 แสวงหาสิ่งที่มีความโศก เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง,  
 ตนเองมี ความเศร้าหมอง โดยรอบด้าน เป็นธรรมดา  
 อยู่แล้ว ก็ยังมัวหลงแสวงหาสิ่งที่มีความเศร้าหมอง  
 โดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่นั่นเอง อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ! กี่อะไรเล่า เป็นสิ่งที่มีความเกิด (เป็นต้น) ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้าน (เป็นที่สุด) เป็นธรรมดา ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุตรและภรรยา มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. ทาสหญิง ทาสชาย มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. แพะ แกะ มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. ไก่ สุนัข มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. ช้าง โค ม้า ลา มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. ทองและเงิน เป็นสิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา. สิ่งที่มีมนุษย์เข้าไปเทิดทูนเอาไว้ เหล่านี้แลที่ชื่อว่า สิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา ซึ่งคนในโลกนี้ พวกกันจมติดอยู่ พวกกันมัวเมาอยู่ พวกกันสยบอยู่ ในสิ่งเหล่านี้ จึงทำให้ตนทั้งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ

มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ก็ยังมีหัวหลงแสวงหา สิ่งที่มีความเกิดเป็นธรรมดา ฯลฯ ที่มีความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดา อยู่อีก.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความคิดอันนี้ ได้เกิดขึ้นแก่เรา ว่า “ทำไมหนอ เราซึ่งมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว จะต้องไปมีแสวงหา สิ่งที่มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดาอยู่อีก. ไฉนหนอ เราผู้มีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้าน เป็นธรรมดาอยู่เองแล้ว ครั้นได้รู้สึกถึงโทษอันต่ำทรามของการมีความเกิด ฯลฯ ความเศร้าหมองโดยรอบด้านเป็นธรรมดานี้แล้ว เราพึงแสวงหานิพพาน อันไม่มีความเกิด อันเป็นธรรมที่เกษมจากเครื่องร้อยรัด ไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าเกิด”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เรานั้นโดยสมัยอื่นอีก ยังหนุ่มเทียว เกสายังดำจัด บริบูรณ์ด้วยความหนุ่มที่กำลังเจริญ ยังอยู่ในปฐมวัย, เมื่อมารดาบิดาไม่ปรารถนาด้วยกำลังพากันร้องไห้ที่ตานองหน้าอยู่, เราได้ปลงผมและหวดครองผ้าข้อมผาด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือนแล้ว.

...การท้าวชะ ! ในโลกนี้ ครั้งก่อนแต่การตรัสรู้ เมื่อเรายัง  
ไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่, ความคิดนี้เกิดมีแก่เราว่า :-

“พระवास คับแคบ เป็นทางมาแห่งธุลี,

ส่วน บรรพชา เป็นโอกาสว่าง;

ผู้อยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้  
บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว เหมือนสังข์ที่เขาขัดดีแล้ว,  
โดยง่ายนั้นไม่ได้.

ถ้าไหนเราพึงปลงผมและหนวด ครองผ้าข้อมผาด  
ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยเรือน  
เถิด” ดังนี้. ...

พ. พ. ๑๒/๓๑๔-๓๑๕/๓๑๖.,

พ. พ. ๑๓/๖๖๙-๖๗๒/๗๓๘.



## ๑๑

## การทำความเพียรแข่งกับอนาคตภัย

ภิกษุทั้งหลาย ! ภัยในอนาคตเหล่านี้ มีอยู่ ๕ ประการ ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่ ควรแท้ที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้วในการทำ เช่นนั้น อยู่ตลอดไป, เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว.

ภัยในอนาคต ๕ ประการนั้น คืออะไรบ้างเล่า ?

๕ ประการคือ :-

๑. ภิกษุในกรณีนี้ พิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ เรายังหนุ่ม ยังเยาว์วัย ยังรุ่นคะนอง มีผมยังดำสนิท ตั้งอยู่ในวัยกำลังเจริญ คือปฐมวัย; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ความแก่ จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนแก่ถูกความชราครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสังัดซึ่งเป็นป่าชฎู ก็

ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือความแก่) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว ก็จักอยู่เป็นผาสุก แม้จะแก่เฒ่า” ดังนี้.

๒. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ เรามีอาพาธน้อย มีโรคน้อย มีไพศาตุให้ความอบอุ่นสม่ำเสมอ ไม่เย็นนัก ไม่ร้อนนัก พอปานกลาง ควรแก่การทำ ความเพียร; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ความเจ็บไข้ จะมาถึงร่างกายนี้, ก็คนที่เจ็บไข้ถูกพยาธิครอบงำแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสัจตั้งซึ่งเป็นป่าช้า ก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือความเจ็บไข้) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว ก็จักอยู่เป็นผาสุก แม้จะเจ็บไข้” ดังนี้.

๓. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก: ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ ข้าวกำลังามตี บิณฑะ (ก้อนข้าว) หาได้ง่าย เป็นการสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไป ด้วยความพยายามแสวงหาบิณฑะ; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่ ภิกษาหายาก ข้าวกำลังเสียหาย บิณฑะหาได้ยาก ไม่เป็นการสะดวกที่จะยังชีวิตให้เป็นไป ด้วยความพยายามแสวงหาบิณฑะ, เมื่อภิกษาหายาก ที่ใดภิกษาหาง่าย คนทั้งหลายก็อพยพกันไป ที่นั่น, เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คนก็จะมีขึ้น เมื่อมีการคลุกคลีปะปนกันในหมู่คน จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียมสังัดซึ่งเป็นป่าช้า ก็ไม่ทำได้ง่ายๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่นำใคร่ ไม่นำชอบใจ (คือภิกษาหายาก) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวที่เกิดทุกข์ภิกขภัย” ดังนี้.

๔. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ คนทั้งหลายสมัครสมานขึ้นบานต่อกันไม่วิวาทกัน เข้ากันได้จุดตั้งนมผสมกับน้ำ มองแลกันด้วยสายตาแห่งคนที่รักใคร่กัน เป็นอยู่; แต่จะมีสักคราวหนึ่ง ที่ ภัย คือ โจรป่ากำเริบ ชาวชนบทผู้ขึ้นอยู่ในอาณาจักรแตกกระจัดกระจายแยกย้ายกันไป, เมื่อมีภัยเช่นนี้ ที่ใดปลอดภัย คนทั้งหลายก็อพยพกันไป ที่นั้น, เมื่อเป็นเช่นนั้น ความอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คนก็จะมีขึ้น เมื่อมีการอยู่คลุกคลีปะปนกันในหมู่คน จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสงัดซึ่งเป็นป่าชฎ ก็ไม่ทำได้ง่ายๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร่ ไม่น่าชอบใจ (คือโจรภัย) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวที่เกิดโจรภัย” ดังนี้.

๕. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้ออื่นยังมีอีก : ภิกษุพิจารณาเห็นชัดแจ้งว่า “บัดนี้ สงฆ์สามัคคีปรองดองกัน ไม่วิวาทกัน มีอุทเทสเดียวกัน อยู่เป็นผาสุก; แต่จะมีสักคราวหนึ่งที่สงฆ์แตกกัน, เมื่อสงฆ์แตกกันแล้ว จะมนสิการถึงคำสอนของท่านผู้รู้ทั้งหลายนั้น ไม่ทำได้สะดวกเลย; และจะเสพเสนาสนะอันเจียบสัจด์ซึ่งเป็นป่าชฎ ก็ไม่ทำได้ง่าย ๆ เลย. ก่อนแต่สิ่งอันไม่เป็นที่ต้องการ ไม่น่าใคร ไม่น่าชอบใจ (คือสงฆ์แตกกัน) นั้น จะมาถึงเรา เราจะรีบทำความเพียร เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ถึงแล้ว จักอยู่เป็นผาสุก แม้ในคราวเมื่อสงฆ์แตกกัน” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภัยในอนาคต ๕ ประการ เหล่านี้แล ซึ่งภิกษุผู้มองเห็นอยู่ ควรแท้ที่จะเป็นผู้ไม่ประมาท มีความเพียรเผากิเลส มีตนส่งไปแล้วในการทำเช่นนั้นอยู่ตลอดไป, เพื่อถึงสิ่งที่ยังไม่ถึง เพื่อบรรลุสิ่งที่ยังไม่บรรลุ เพื่อทำให้แจ้งสิ่งที่ยังไม่ทำให้แจ้งเสียโดยเร็ว.



## ๑๒

## บทอธิษฐานจิตเพื่อทำความเพียร

ภิกษุทั้งหลาย !

เรายังรู้สึกได้อยู่ซึ่งธรรม ๒ อย่าง คือ

ความไม่รู้จักอิมจักพอ (สันโดษ)

ในกุศลธรรมทั้งหลาย

และ ความเป็นผู้ไม่ถอยกลับ (อัปปฏิวานี)

ในการทำความเพียร.

ภิกษุทั้งหลาย ! เราขอมตังไว้ซึ่งความเพียร

อันไม่ถอยกลับ (ด้วยการอธิษฐานจิต) ว่า

“หนั่ง เอ็น กระตุก จักเหลืออยู่,

เนื้อและเลือดในสรีระจักเหือดแห้งไปก็ตามที;

ประโยชน์ใด อันบุคคลจะบรรลุได้ด้วยกำลัง

ด้วยความเพียร ด้วยความบากบั่น ของบุรุษ,

ถ้ายังไม่บรรลุประโยชน์นั้นแล้ว

จักหยุดความเพียรเสีย เป็นไม่มี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! การตรัสรู้เป็นสิ่งที่เราถึงทัບแล้วด้วยความไม่ประมาท อนุตตรโยคักเขมธรรม ก็เป็นสิ่งที่เราถึงทับแล้วด้วยความไม่ประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าแม่ พวกเธอ พึงตั้งไว้ซึ่งความเพียรอันไม่ถอยกลับ (ด้วยการอธิษฐานจิต) ว่า “หนิง เอ็น กระตุก จักเหลืออยู่, เนื้อและเลือดในสรีระจักเหือดแห้งไปกัตามที; ประโยชน์ใด อันบุคคลจะบรรลุได้ ด้วยกำลัง ด้วยความเพียร ด้วยความบากบั่น ของบุรุษ, ถ้ายังไม่บรรลุประโยชน์นั้นแล้ว จักหยุดความเพียรเสีย เป็นไม่มี” ดังนี้ แล้วไซ้; ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอ ก็จักกระทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง ซึ่งที่สุดแห่งพรหมจรรย์อันไม่มีอะไรอื่นยิ่งกว่า อันเป็นประโยชน์ที่ต่องการของกุลบุตรผู้ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่มีเรือนโดยชอบ, ใต้ตอกาลไม่นานในทิวฐธรรม เข้าถึงแล้วแลอยู่ เป็นแน่นอน.

## ๑๓

## ลำดับการปฏิบัติเพื่อรู้ตามซึ่งสังขธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! เราย่อมไม่กล่าวการประสบความพอใจในอรรถัตตผล ด้วยการกระทำอันดับแรกเพียงอันดับเดียว. ภิกษุทั้งหลาย ! ก็แต่ว่า การประสบความพอใจในอรรถัตตผล ย่อมมีได้เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ เพราะการปฏิบัติโดยลำดับ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ก็การประสบความพอใจในอรรถัตตผล ย่อมมีได้เพราะการศึกษาโดยลำดับ เพราะการกระทำโดยลำดับ เพราะการปฏิบัติโดยลำดับนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! บุรุษบุคคลในกรณีนี้ :  
เป็นผู้มีศรัทธา เกิดขึ้นแล้ว ย่อม เข้าไปหาผู้ถึงอริยสัจ  
(สัพบุรุษ);  
เมื่อเข้าไปหา ย่อม เข้าไปนั่งใกล้;  
เมื่อเข้าไปนั่งใกล้ ย่อม เจียโสตกลงสดับ;

ผู้เฝ้าโสดลงสดับ ย่อม ได้ฟังธรรม;  
 ครั้นฟังแล้ว ย่อม ทรงจำธรรมไว้,  
 ย่อม ใคร่ครวญพิจารณาซึ่งเนื้อความ  
 แห่งธรรม ทั้งหลายที่ตนทรงจำไว้;  
 เมื่อเขาใคร่ครวญพิจารณา ซึ่งเนื้อความแห่งธรรมนั้นอยู่,  
 ธรรมทั้งหลายย่อมทนต่อการเพ่งพิสูจน์;  
 เมื่อธรรมทนต่อการเพ่งพิสูจน์มีอยู่  
 ฉันทะ (ความพอใจ) ย่อมเกิด;  
 ผู้เกิดฉันทะแล้ว ย่อม มีอุตสาหะ;  
 ครั้นมีอุตสาหะแล้ว  
 ย่อม พิจารณาหาความสมดุลแห่งธรรม  
 ครั้นพิจารณาหาความสมดุลแห่งธรรมแล้ว  
 ย่อม ตั้งตนไว้ในธรรม นั้น;  
 ผู้มีตนส่งไปแล้วในธรรมนั้นอยู่  
 ย่อม กระทำให้แจ้ง ซึ่งบรมสัจจ์ด้วยนามกาย ด้วย,  
 ย่อม เห็นแจ้งแทงตลอด ซึ่งบรมสัจจ์นั้นด้วยปัญญา ด้วย.

## ๑๔

หลักเกณฑ์การเลือกสถานที่และบุคคล  
ที่ควรเสพ และไม่ควรเสพ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย  
วนปัตถ์ (ป่าทึบ) แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้  
ก็ไม่ตั้งขึ้นได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น  
ก็ไม่ถึงความสิ้น, และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลุ  
ก็ไม่บรรลุ; ทั้งจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัช-  
บริขาร อันบรรพชิตพึงแสวงหามาเพื่อเป็นบริวารของชีวิต  
ก็หามาได้โดยยาก. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้น พิจารณา  
เห็นโดยประจักษ์ดังนี้แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเวลากลางวันหรือ  
กลางคืน พึงหลีกไปเสียจากวนปัตถ์นั้น, อย่าอยู่เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! อนึ่ง ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย  
วนปัตถ์ แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ไม่ตั้งขึ้นได้,  
จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ไม่ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ไม่ถึงความสิ้น,  
และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลุ ก็ไม่บรรลุ;

แต่ว่า จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริกขาร  
 อันบรรพชิตพึงแสวงหามาเพื่อเป็นบริวารของชีวิตหามาได้  
 โดยไม่ยาก. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุหนึ่ง พิจารณาเห็นโดย  
 ประจักษ์ดังนี้แล้ว คิดว่า “เราเป็นผู้ออกจากเรือนบวช  
 เพราะเหตุแห่งจีวรก็หามิได้ เพราะเหตุแห่งบิณฑบาตก็  
 หามิได้ เพราะเหตุแห่งเสนาสนะก็หามิได้ เพราะเหตุแห่ง  
 คิลานปัจจัยเภสัชบริกขารก็หามิได้”; ครั้นพิจารณาเห็น  
 ดังนี้แล้ว ภิกษุหนึ่ง พึงหลีกไปจากวนปิดถันนั้น, อย่าอยู่เลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย  
 วนปิดถันแห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ตั้ง  
 ขึ้นได้, จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็  
 ถึงความสิ้น, และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลุ  
 ก็บรรลุ; แต่จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัย-  
 เภสัชบริกขาร อันบรรพชิตพึงแสวงหาเพื่อเป็นบริวาร  
 ของชีวิตนั้นหามาได้โดยยาก. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุหนึ่ง  
 พิจารณาเห็นโดยประจักษ์ดังนี้แล้ว คิดว่า “เรามีได้ออกจาก  
 เรือนบวช เพราะเหตุแห่งจีวร เพราะเหตุแห่งบิณฑบาต  
 เพราะเหตุแห่งเสนาสนะ เพราะเหตุแห่งคิลานปัจจัย-

เภสัชบริกขาร” ; ครั้นพิจารณาเห็นดังนี้แล้ว ภิกษุ นั้น  
 พึงอยู่ในวนปัทม์นั้น, อย่าหลีกไปเสียเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! อนึ่ง ภิกษุในกรณีนี้ เข้าไปอาศัย  
 วนปัทม์ แห่งใดแห่งหนึ่งอยู่, สติที่ยังตั้งขึ้นไม่ได้ ก็ตั้งขึ้นได้,  
 จิตที่ยังไม่ตั้งมั่น ก็ตั้งมั่น, อาสวะที่ยังไม่สิ้น ก็ถึงความสิ้น,  
 และอนุตตรโยคักเขมธรรมที่ยังไม่บรรลุ ก็บรรลุ; ทั้ง  
 จีวร บิณฑบาต เสนาสนะ คิลานปัจจัยเภสัชบริกขาร  
 อันบรรพชิตพึงแสวงหามาเพื่อเป็นบริวารของชีวิตนั้น  
 ก็หาได้โดยไมยาก. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ นั้น พิจารณา  
 เห็นโดยประจักษ์ดังนี้แล้ว พึงอยู่ในวนปัทม์นั้น จนตลอดชีวิต,  
 อย่าหลีกไปเสียเลย.

(ในกรณีแห่งการเลือกหมู่บ้าน นิคม นคร ชนบท  
 และบุคคล ที่ควรเสพหรือไม่ควรเสพ ก็ได้ตรัสไว้โดยหลักเกณฑ์  
 อย่างเดียวกัน).

## ๑๕

## ความเพลिनเป็นแดนเกิดแห่งทุกข์

ปุณณะ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี และธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี, อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ ที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย่อมนใจ มีอยู่. ภิกษุย่อมนเพลิตเพลिन ย่อมพร่ำสรรเสริญ ย่อมเมามหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์ มีรูป เป็นต้นนั้นไซ้, เมื่อภิกษุนั้น เพลิตเพลिन พร่ำสรรเสริญ เมามหมกอยู่ ซึ่งอารมณ์มีรูป เป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ(ความเพลिन) ย่อมบังเกิดขึ้น.

เรากล่าวว่า

เพราะความเพลिनเป็นสมุทัย (เครื่องก่อขึ้น)

จึงเกิดมีทุกข์สมุทัย (ความก่อขึ้นแห่งทุกข์), ดังนี้ แล.

## ๑๖

## อาการเกิดแห่งทุกข์โดยสังเขป

มิชชาละ ! รูป ทั้งหลายที่เห็นด้วยตา อันเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยั่ววนชวนให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย้อมใจ มีอยู่. ภิกษุยอมเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา ในรูปนั้นไซ้; เมื่อภิกษุนั้นเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา ในรูปนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลิน) ย่อมเกิดขึ้น.

มิชชาละ ! เรากล่าวว่า

“ความเกิดขึ้นแห่งทุกข์มิได้

เพราะความเกิดขึ้นแห่งนันทิ” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง เสียง ที่ได้ยินด้วยหู, กลิ่น ที่ได้ดมด้วยจมูก, รส ที่ได้ลิ้มด้วยลิ้น, โผฏฐัพพะ ที่ได้สัมผัสด้วยผิวหนัง และธรรมารมณฺ์ ที่รู้แจ้งด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่เห็นด้วยตา).

## ๑๗

## ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่น ที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รส ที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะ ที่สัมผัสด้วยกายก็ดี และธรรมารมณ์ ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี, อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตา ยวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด ย่อมใจ มีอยู่. ภิกษุย่อมไม่เปลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมฆามก ซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นต้นนั้น. เมื่อภิกษุไม่เปลิดเพลิน ไม่พร่ำสรรเสริญ ไม่เมฆามก ซึ่งอารมณ์มีรูป เป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ (ความเพลิน) ย่อมดับไป.

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า

“ความดับไม่มีเหลือแห่งทุกข์มีได้

เพราะความดับไม่เหลือแห่งความเพลิน” ดังนี้ แล.

## ๑๘

## ลักษณะแห่งจิตที่หลุดพ้นด้วยการละนันทิ (อิกนัยหนึ่ง)

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงกระทำในใจซึ่ง รูป  
ทั้งหลาย โดยแยกกาย และเห็นความไม่เที่ยงแห่งรูปทั้งหลาย  
ให้เห็นตามที่เป็นจริง. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เมื่อกระทำ  
ในใจซึ่งรูปทั้งหลายโดยแยกกายอยู่ เห็นความไม่เที่ยงแห่ง  
รูปทั้งหลาย ตามที่เป็นจริงอยู่ ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป  
ทั้งหลาย.

เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิ จึงมีความสิ้นไปแห่งราคะ;  
เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ จึงมีความสิ้นไปแห่งนันทิ;

เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิและราคะ  
กล่าวได้ว่า จิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ และ  
ธรรมารมณ์ ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูป  
ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้).

## ๑๙

## วิธีที่สะดวกสบายเพื่อการดับของกิเลส

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงปฏิปทาเป็นที่สบาย  
แก่การบรรลุนิพพาน แก่พวกเธอ. พวกเธอจงฟัง จงทำ  
ในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปฏิปทาเป็นที่สบายแก่การบรรลุนิพพานนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

ย่อมนเห็นซึ่ง จักขุว่า ไม่เที่ยง;

ย่อมนเห็นซึ่ง รูปทั้งหลายว่า ไม่เที่ยง;

ย่อมนเห็นซึ่ง จักขุวิญญาณว่า ไม่เที่ยง;

ย่อมนเห็นซึ่ง จักขุสัมผัสว่า ไม่เที่ยง;

ย่อมนเห็นซึ่ง เวทนา อันเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็น  
อทุกขมสุข ที่เกิดขึ้นเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยว่า ไม่เที่ยง.

(ในกรณีแห่ง โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ และ มนะ ก็ได้  
ตรัสต่อไปด้วยข้อความอย่างเดียวกัน ทุกตัวอักษร ต่างกันแต่ชื่อ  
เท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่แล คือปฏิบัติเป็นที่สบาย  
แก่การบรรลุนิพพาน นั้น.

(อีก ๒ นัยยะได้ตรัสโดยใช้คำว่าทุกขังและคำว่าอนัตตา  
แทนคำว่าไม่เที่ยง ส่วนตัวอักษรอื่นๆ นั้นเหมือนเดิมทุกประการ).

สพพ. ส. ๑๘/๑๖๗/๒๓๒.

### (อีกนัยหนึ่ง)

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงปฏิบัติเป็นที่สบาย  
แก่การบรรลุนิพพาน แก่เธอทั้งหลาย. พวกเธอจงฟัง  
จงทำในใจให้ดี เราจักกล่าว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปฏิบัติเป็นที่สบายแก่การ  
บรรลุนิพพานนั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจะสำคัญความข้อนี้อะไร  
อย่างไร ?

จักขุ เที่ยงหรือไม่เที่ยง ?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า !”.

สิ่งใดไม่เที่ยง, สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือเป็นสุขเล่า ?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า !”.

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์มีความแปรปรวนไปเป็น  
ธรรมดา, ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า “นั่นของเรา  
(เอต มม), นั่นเป็นเรา (เอโสทมสมิ), นั่นเป็นอัตตาของเรา  
(เอโส เม อตตตา)” ดังนี้ ?

“ไม่ควรตามเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า !”.

(ต่อไปได้ตรัสถามและภิกษุทูลตอบ เกี่ยวกับ รูป ...  
จักขุวิญญาณ ... จักขุสัมผัส ... จักขุสัมผัสสชาเวทนา, ซึ่งมี  
ข้อความอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งจักขุนี้ทุกประการ ต่างกัน  
แต่ชื่อเท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย !

อริยสาวกผู้มีการสดับ เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้

ย่อมน้อมเพ็ญน่ายแม่ในจักขุ

ย่อมน้อมเพ็ญน่ายแม่ในรูป

ย่อมน้อมเพ็ญน่ายแม่ในจักขุวิญญาณ

ย่อมน้อมเพ็ญน่ายแม่ในจักขุสัมผัส

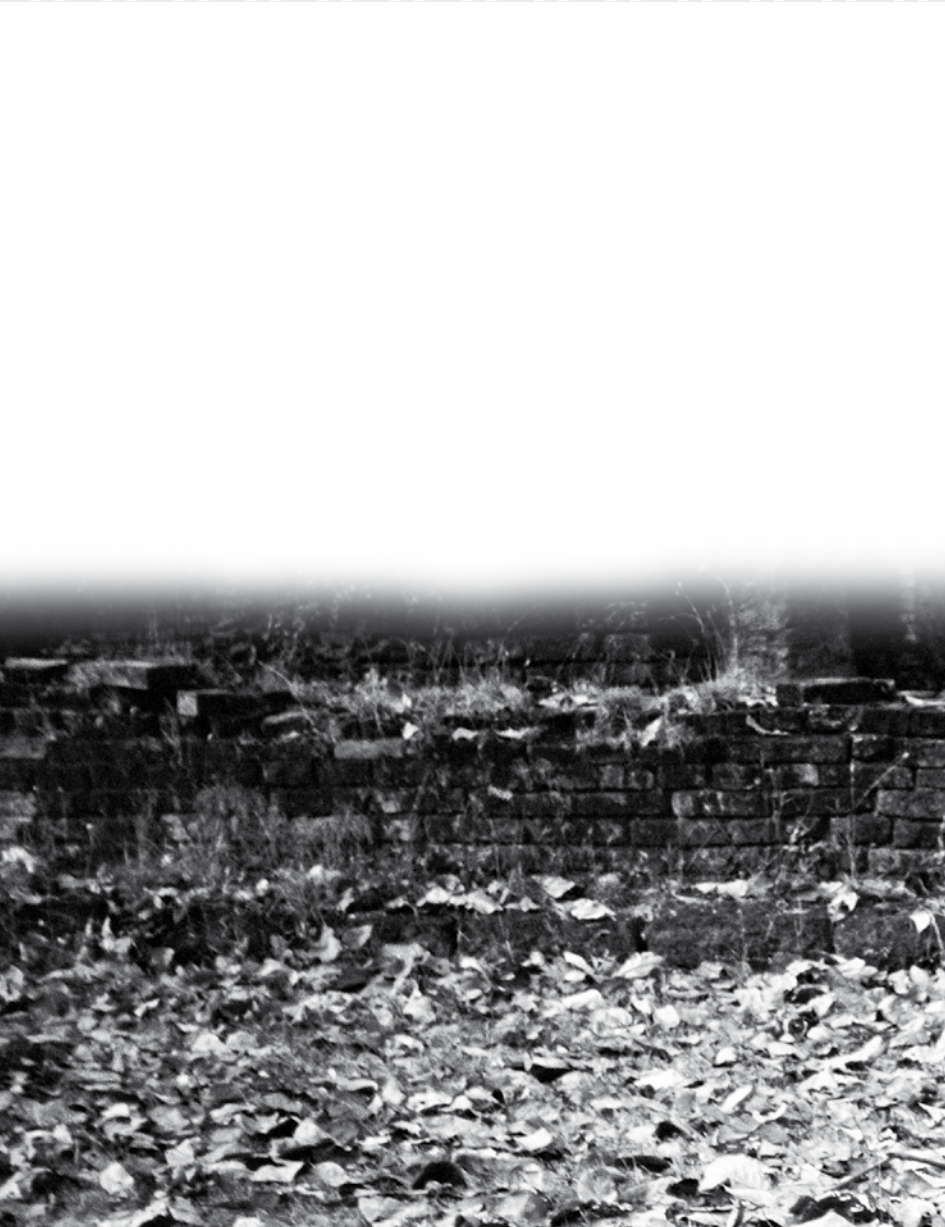
ย่อมน้อมเพ็ญน่ายแม่ในเวทนา

อันเป็นสุข เป็นทุกข์ หรือเป็นอทุกข์มสุข

ที่เกิดเพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัย;  
 เมื่อเบื่อหน่าย ย่อม คลายกำหนด;  
 เพราะคลายกำหนด ย่อม หลุดพ้น;  
 เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อม มีญาณหยั่งรู้ ว่าหลุดพ้นแล้ว.  
 อริยสาวกนั้น ย่อม รู้ชัด ว่า  
 “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว  
 กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว  
 กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก”.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล คือปฏิบัติเป็นที่สบาย  
 แก่การบรรลุนิพพาน นั้น.

(ในกรณีแห่งอายตนิภธรรมหมวดโสตะ ฆานะ ชิวหา  
 ภาวะ และมณะ ก็ได้ตรัสต่อไปอีก โดยนัยอย่างเดียวกันกับในกรณี  
 แห่งอายตนิภธรรมหมวดจักขุนี้).



# ๒๐

ทิ้งเสียนั้นแหละ  
กลับจะเป็นประโยชน์



ภิกษุทั้งหลาย !

สิ่งใด ไม่ใช่ของเธอ, สิ่งนั้น เธอจงละมันเสีย;

สิ่งนั้น อันเธอละเสียแล้ว

จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่า ที่ไม่ใช่ของเธอ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! จักขุ ไม่ใช่ของเธอ เธอจงละมันเสีย; จักขุนั้น อันเธอละเสียแล้ว จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ

(ในกรณีแห่ง โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ และ มโน ก็ได้ตรัสต่อไปด้วยข้อความอย่างเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน อะไร ๆ ในแคว้นนี้ ที่เป็นหญ้า เป็นไม้ เป็นกิ่งไม้ เป็นใบไม้ ที่คนเขาขนไปทิ้ง หรือ เผาเสีย หรือทำตามปัจจัย; พวกเธอรู้สึกอย่างนี้บ้างหรือไม่ว่า คนเขาขนเราไป หรือเผาเรา หรือทำแก่เราตามปัจจัยของเขา ?

“ไม่รู้สักอย่างนั้นเลย พระเจ้าข้า !”.

เพราะเหตุไรเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! เพราะเหตุว่า ความรู้สึกว่าตัวตน (อตฺตา) ของตน (อตฺตนิยา) ของข้าพระองค์ไม่มีในสิ่งเหล่านั้น พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น :

จักษุ...โสตะ...ฆานะ...ชีวหา...กายะ...มโน ไม่ใช่ของเธอ

เธอจงละมันเสีย

สิ่งเหล่านั้น อันเธอละเสียแล้ว

จักเป็นไปเพื่อประโยชน์และความสุขแก่เธอ แล.

## ๒๑

## อาการเกิดดับแห่งเวทนา

ภิกษุทั้งหลาย ! เวทนา ๓ อย่างเหล่านี้  
เกิดมาจากผัสสะ มีผัสสะเป็นมูล  
มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นปัจจัย.

๓ อย่างเหล่าไหนเล่า ? ๓ อย่างคือ :-  
สุขเวทนา, ทุกขเวทนา, อทุกขมสุขเวทนา.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะ อาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้ง  
แห่งสุขเวทนา สุขเวทนาย่อมเกิดขึ้น; เพราะ ความดับ  
แห่งผัสสะ อันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนา นั้น สุขเวทนา อัน  
เกิดขึ้นเป็นเพราะอาศัยผัสสะอันเป็นที่ตั้งแห่งสุขเวทนานั้น  
ย่อมดับไป ย่อมระงับไป.

(ในกรณีแห่ง ทุกขเวทนา และ อทุกขมสุขเวทนา ก็ได้  
ตรัสไว้ด้วยถ้อยคำมีนัยยะอย่างเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือน เมื่อไม้สีไฟ  
สองอันสีกัน ก็เกิดความร้อนและเกิดไฟ, เมื่อไม้สีไฟ  
สองอันแยกกัน ความร้อนก็ดับไปสงบไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น :  
เวทนาทั้งสามนี้ ซึ่งเกิดจากผัสสะ  
มีผัสสะเป็นมูล มีผัสสะเป็นเหตุ มีผัสสะเป็นปัจจัย  
อาศัยผัสสะแล้วย่อมเกิดขึ้น, ย่อมดับไปเพราะผัสสะดับ,  
ดังนี้แล.

สพพ. ส. ๑๘/๒๖๖-๒๖๗/๓๘๙-๓๙๐.

## ๒๒

## ลักษณะหนทางแห่งความหมดจด

ทางมีองค์แปด

เป็นทางอันประเสริฐกว่าทางทั้งหลาย.

บทแห่งอริยสัจสี่ ประเสริฐกว่าบททั้งหลาย.

วิราคธรรม ประเสริฐกว่าธรรมทั้งหลาย.

ผู้มีพุทธจักขุ ประเสริฐกว่าสัตว์สองเท้าทั้งหลาย.

นี่แหละ ทางเพื่อความหมดจดแห่งทัสสนะ ทางอื่นมิได้มี.

เธอทั้งหลาย

จงเดินตามทางนั้น อันเป็นที่หลงแห่งมาร;

เธอทั้งหลาย

เดินตามทางนั้นแล้ว จักกระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

ทาง เราบอกแล้วแก่เธอทั้งหลาย

เพื่อการรู้จักการถอนซึ่งลูกศร;

ความเพียรเป็นกิจ อันเธอทั้งหลายพึงกระทำ

ตถาคตทั้งหลายเป็นเพียงผู้บอก

ผู้มุ่งปฏิบัติแล้ว ย่อมพ้นจากเครื่องผูกแห่งมาร.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า  
 “สังขารทั้งหลายทั้งปวง ไม่เที่ยง”;  
 เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ :  
 นั่นแหละ เป็นทางแห่งความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า  
 “สังขารทั้งหลายทั้งปวง เป็นทุกข์”;  
 เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ :  
 นั่นแหละ เป็นทางแห่งความหมดจด.

เมื่อใด บุคคลเห็นด้วยปัญญาว่า  
 “ธรรมทั้งหลายทั้งปวง เป็นอนัตตา”;  
 เมื่อนั้น เขาย่อมเบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์ :  
 นั่นแหละ เป็นทางแห่งความหมดจด.

# ๒๓

## ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! กิ๋อริยสังข์คือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปด อันประเสริฐนี้เอง, องค์แปดคือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ วาจาชอบ การงานชอบ อาชีวะชอบ ความเพียรชอบ ความระลึกรชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเห็นชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ความรู้ในทุกข์, ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์, ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ อันใด, นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฏฐิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความดำริชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การละทิ้งความคิดในทางกาม, การละทิ้งความคิดในทางพยาบาท, การละทิ้งความคิดในทางเบียดเบียน, นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! วาจาชอบ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจาก การพูดเท็จ, การเว้นจาก การพูดยู่ให้แตกกัน, การเว้นจาก การพูดหยาบ, การเว้นจาก การพูดเพ้อเจ้อ, นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุทั้งหลาย ! การงานชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! การเว้นจากการฆ่าสัตว์, การเว้นจาก การถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, การเว้นจาก การประพฤตินอกในกามทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า สัมมากัมมันตะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อาชีวะชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกในศาสนา นี้ ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ, นี้เราเรียกว่า สัมมาอาชีวะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความเพียรชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนา นี้ ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บังเกิด;

ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร  
 ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรม  
 ทั้งหลายอันเป็นบาป ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ  
 ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต  
 ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย  
 ที่ยังไม่ได้บังเกิด; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม  
 ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระคองจิต ย่อมตั้งจิตไว้  
 เพื่อความยั่งยืน ความไม่เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น  
 ความไพบูลย์ ความเจริญ ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรม  
 ทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว, นี้เราเรียกว่า สัมมาวายามะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความระลึกชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนา นี้ เป็นผู้มึปกติ  
 พิจารณา เห็นภายในกาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป  
 มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความ  
 ไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มึปกติพิจารณาเห็นเวทนา  
 ในเวทนาทั้งหลาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความ  
 รู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจ  
 ในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มึปกติพิจารณา เห็นจิตในจิต อยู่,

มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้มั่งคั่งพิจารณา เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย อยู่, มีความเพียรเครื่องเผาบาป มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้, นี้เราเรียกว่า สัมมาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความตั้งใจมั่นชอบ เป็นอย่างไร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนา นี้ เพราะสังัดจากกามทั้งหลาย เพราะสังัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึง ฌานที่หนึ่ง อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะวิตกวิจารณ์รำบับลง, เธอเข้าถึง ฌานที่สอง อันเป็นเครื่องผ่อนคลายแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิแล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม และได้เสวยสุขด้วยนามกาย, ย่อมเข้าถึง ฌานที่สาม อันเป็น ฌานที่พระอรหันต์ทั้งหลายกล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่.

เพราะละสุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายแห่ง  
โสมนัสและโทมนัสในกาลก่อน, เธอยอมเข้าถึง ฌานที่สี่  
อันไม่ทุกข์และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์เพราะอุเบกขา  
แล้วแลอยู่, นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อริยสังคคือหนทาง  
เป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

มหา. ที. ๑๐/๓๔๓-๓๔๕/๒๗๗.

# ๒๔

## สมาธิทุกชั้นตอนใช้เป็นบาทฐาน ในการเข้าวิมุตติได้ทั้งหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ

เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง;

เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง;

เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง;

เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง;

เพราะอาศัยอากาสนัญญาตนะบ้าง;

เพราะอาศัยวิญญาณัญญาตนะบ้าง;

เพราะอาศัยอากิญจัญญาตนะบ้าง;

เพราะอาศัยเนวสัณญานาสัณญาตนะบ้าง;

เพราะอาศัยสัณญาเวทิตนโรธบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! คำที่เรากล่าวแล้วว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง” ดังนั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุสงัดจากกาม สงัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่. ในปฐมฌานนั้นมีธรรมคือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ; เธอเห็นตามเห็นซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นหวั่นไหว เป็นลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นดังผู้สู้น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นของไม่ใช่ตน. เธอดำรงจิตด้วยธรรมเหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่่อมตธาตุด้วยการกำหนดว่า “นั่นสงบระงับ นั่นประณีต : นั่นคือธรรมชาติเป็นที่สงบระงับแห่งสังขารทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่สิ้นไปแห่งตัณหา เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้. เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณ มีปฐมฌานเป็นบาทนั้น ย่อมถึง ความสิ้นไปแห่งอาสวะ; ถ้าไม่ถึงความสิ้นไปแห่งอาสวะ ก็เป็น โอปปาทิกะ อนาคามี

ผู้ปรินิพพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้น เป็นธรรมดา เพราะความสิ้นไปแห่งสังโยชน์มีในเบื้องต้นทำประการ และเพราะอำนาจแห่ง *อัมมราคะ อัมมन्नัทธินัน* ๆ นั้นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนนายขมังธนู หรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่ ทำด้วยหญ้าบ้าง กะรูปหุ่นดินบ้าง; สมัยต่อมา เขาก็เป็น นายขมังธนูผู้ยิ่งไกล ยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทิดก็ฉันทันั้น ที่ภิกษุสังกัดจาก กาม สังกัดจากอกุศลธรรม เข้าถึงปฐมฌาน อันมีวิตกวิจารณ์ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก แล้วแลอยู่ ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยความข้อนี้ กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัย ทุติยฌาน บ้าง เพราะอาศัย ตติยฌาน บ้าง เพราะอาศัย จตุตถฌาน บ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งปฐมฌาน ข้างบนนี้ทุกตัวอักษรทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่งฌานเท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! คำที่เรากล่าวแล้วว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยอากาศาสนัญจายตนะ บ้าง” ดังนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าวเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ ภิกษุเพราะก้าวล่วงรูปสัญญาเสียได้ โดยประการทั้งปวง เพราะความดับไปแห่งปฏิขสัญญา เพราะการไม่ทำไว้ในใจซึ่งนันทตสัญญา จึงเข้าถึงอากาศาสนัญจายตนะ อันมีการทำในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่. ในอากาศาสนัญจายตนะนั้นมีธรรมคือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ที่กำลังทำหน้าที่อยู่);<sup>๑</sup> เธอเห็นซึ่งธรรมเหล่านั้น โดยความเป็นของไม่เที่ยง โดยความเป็นทุกข์ เป็นโรค เป็นหัวฝี เป็นลูกศร เป็นความยากลำบาก เป็นอาพาธ เป็นดังผู้อื่น เป็นของแตกสลาย เป็นของว่าง เป็นของไม่ใช่ตน. เธอดำรงจิตด้วยธรรม (คือขันธเพียงสี่) เหล่านั้น แล้วจึงน้อมจิตไปสู่่อมตธาตุด้วยการกำหนดว่า “นั่นสงบระจับ

๑. ผู้ศึกษาพึงสังเกตให้เห็นว่า ตั้งแต่ ฌาณ ๑-๔ มีขันธครบทำส่วนใน อากาศาสนัญจายตนะ ถึง อากิญจัญญายตนะนั้น มีขันธเพียงสี่ คือ ขาดรูปขันธไป.

นั่นประณีต : นั่นคือธรรมชาติ เป็นที่สงบระงับแห่งสังขาร  
 ทั้งปวง เป็นที่สลัดคืนซึ่งอุปธิทั้งปวง เป็นที่ลื่นไพล่แห่งตัณหา  
 เป็นความจางคลาย เป็นความดับ เป็นนิพพาน” ดังนี้.  
 เธอดำรงอยู่ในวิปัสสนาญาณ มีอากาสนัญญาตตะเป็น  
 บาทนั้น ย่อมถึง ความลื่นไพล่แห่งอาสวะ; ถ้าไม่ถึง  
 ความลื่นไพล่แห่งอาสวะ ก็เป็น โอปปาทิกะ อนาคตมีผู้  
 ปรีนิพพานในภพนั้น มีการไม่เวียนกลับจากโลกนั้นเป็น  
 ธรรมดา เพราะความลื่นไพล่แห่งสังโยชน์ มีในเบื้องต่ำทำ  
 ประการ และเพราะอำนาจแห่ง *ธัมมราคะ* *ธัมมνήติ*  
*นั้น ๆ* นั่นเอง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนนายขมังธนู  
 หรือลูกมือของเขา ประกอบการฝึกอยู่กะรูปหุ่นคนที่  
 ทำด้วยหญ้าบ้าง กะรูปหุ่นดินบ้าง; สมัยต่อมา เขาก็เป็น  
 นายขมังธนูผู้ยิงไกล ยิ่งเร็ว ทำลายหมู่พลอันใหญ่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทได้ก็ฉันทนั้น ที่ภิกษุเพราะ  
 ก้าวล่วงซึ่งรูปสัญญาเสียได้ โดยประการทั้งปวง เพราะ  
 ความดับไปแห่งปฏิสมสัญญา เพราะการไม่ทำไว้ในใจซึ่ง  
 นานัตตสัญญา จึงเข้าถึงอากาสนัญญาตตะ อันมีการทำ

ในใจว่า “อากาศไม่มีที่สุด” ดังนี้ แล้วแลอยู่. ภิกษุทั้งหลาย !  
 ข้อที่เรากล่าวแล้วว่า “ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้น  
 อาสวะ เพราะอาศัยอากาศอันญายตนะบ้าง” ดังนี้  
 เราอาศัยความข้อนี้กล่าวแล้ว.

(ในกรณีแห่งการสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยวิญญาณญายตนะ  
 บ้าง เพราะอาศัย อากิญจัญญายตนะบ้าง ก็มีคำอธิบายที่ตรัสไว้  
 โดยทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งอากาศอันญายตนะข้างบนนี้  
 ทุกตัวอักษรทั้งในส่วนอุปไมยและส่วนอุปมา ผิดกันแต่ชื่อแห่ง  
 สมบัติเท่านั้น).

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้แล เป็น  
 อันกล่าวได้ว่าสัญญาสมบัติมีประมาณเท่าใด อัญญาปฏิเวธ  
 (การแทงตลอดตรัสผล) ก็มีประมาณเท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนว่าอายตนะอีก ๒ ประการ  
 กล่าวคือ เนวสัญญานาสัญญายตนะสมบัติ และ สัญญา-  
 เวทิตนโรธ ซึ่งอาศัยสัญญาสมบัติ เหล่านั้น นั้นเรา  
 กล่าวว่า เป็นสิ่งที่มีภัยภิกษุผู้ฉลาดในการเข้าสมบัติ  
 ฉลาดในการออกจากสมบัติ จะพึงเข้าสมบัติ ออกจาก  
 สมบัติ แล้วกล่าวว่าเป็นอะไรได้เองโดยชอบ ดังนี้.

# ๒๕

อริยสัจสี่โดยสังเขป  
(ทรงแสดงด้วยความยี่ดในชั้นที่ ๕)



ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐมีสื่ออย่าง  
เหล่านี้, สื่ออย่างเหล่าไหนเล่า ? สื่ออย่าง คือ :-  
ความจริงอันประเสริฐ คือ ทุกข์,  
ความจริงอันประเสริฐ คือ เหตุให้เกิดทุกข์,  
ความจริงอันประเสริฐ คือ ความดับไม่เหลือของทุกข์,  
และความจริงอันประเสริฐ คือ ทางดำเนินให้ถึง  
ความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์  
เป็นอย่างไรเล่า ? คำตอบ คือ  
ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.  
ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? ห้าอย่าง คือ  
ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่  
รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ.  
ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า  
ความจริงอันประเสริฐ คือ ทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือเหตุ  
ให้เกิดทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ ตัณหาอันใดนี่ที่เป็นเครื่องนำให้มีการเกิดอีก  
อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจความเพลิน  
มักทำให้เพลินเพลินยิ่งในอารมณ์นั้น ๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม,  
ตัณหาในความมีความเป็น, ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า  
ความจริงอันประเสริฐ คือ เหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือ  
ความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ ความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไปโดย  
ไม่เหลือของตัณหา นั้น ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป  
ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหา นั้นเอง อันใด.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า  
ความจริงอันประเสริฐ คือ  
ความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐคือ  
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์ เป็นอย่างไรเล่า ?

คือ หนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘  
นั่นเอง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือความเห็นชอบ ความดำริชอบ;  
การพูดจาชอบ การทำงานชอบ การเลี้ยงชีวิตชอบ;  
ความ پاکเพียรชอบ ความระลึกชอบ ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า

ความจริงอันประเสริฐ คือ

ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย !

เหล่านี้แลคือความจริงอันประเสริฐสืออย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้  
พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า

“นี่เป็นทุกข์,

นี่เป็นเหตุให้เกิดขึ้นของทุกข์,

นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์,

นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์”

ดังนี้เถิด.

# ๒๖

## อริยสัจ-ปฏิจจนมุขปาถ

ภิกษุทั้งหลาย !

ทุกขอริยสัจ เป็นอย่างไรเล่า ?

แม้ความเกิด ก็เป็นทุกข์,

แม้ความแก่ ก็เป็นทุกข์,

แม้ความตาย ก็เป็นทุกข์,

แม้โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

ก็เป็นทุกข์,

การประสบกับสิ่งไม่เป็นที่รัก เป็นทุกข์,

ความพลัดพรากจากสิ่งเป็นที่รัก เป็นทุกข์,

ปรารถนาสิ่งใดแล้วไม่ได้สิ่งนั้น นั่นก็เป็นทุกข์ :

กล่าวโดยย่อ ปัญจอุปาทานกัณฑ์ทั้งหลาย เป็นทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า ทุกขอริยสัจ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ทุกขสมุททยอริยสัจ เป็นอย่างไรเล่า ?

เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย;

เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ;

เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป;

เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ;

เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ;

เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา;

เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา;

เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน;

เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ;

เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ;

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย,

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี  
ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า

ทุกขสมุททยอริยสัจ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ทุกชนิโรธอริยสัง เป็นอย่างไรเล่า?

เพราะความจางคลายดับไปโดย

ไม่เหลือแห่งวิชชาอันนั้นนั่นเทียว	จึงมีความดับแห่งสังขาร;
เพราะมีความดับแห่งสังขาร	จึงมีความดับแห่งวิญญาน;
เพราะมีความดับแห่งวิญญาน	จึงมีความดับแห่งนามรูป;
เพราะมีความดับแห่งนามรูป	จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ;
เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ	จึงมีความดับแห่งผัสสะ;
เพราะมีความดับแห่งผัสสะ	จึงมีความดับแห่งเวทนา;
เพราะมีความดับแห่งเวทนา	จึงมีความดับแห่งตัณหา;
เพราะมีความดับแห่งตัณหา	จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;
เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน	จึงมีความดับแห่งภพ;
เพราะมีความดับแห่งภพ	จึงมีความดับแห่งชาติ;
เพราะมีความดับแห่งชาติ	นั่นแล,

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย  
จึงดับสิ้น :

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า

ทุกชนิโรธอริยสัง.

ภิกษุทั้งหลาย !

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ เป็นอย่างไรเล่า ?  
มรรคอันประเสริฐ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้  
นั่นเอง, กล่าวคือ สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปะ; สัมมาวาจา  
สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ; สัมมาวายามะ สัมมาสติ  
สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า

ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาอริยสัจ.

ภิกษุทั้งหลาย !

ธรรมอันเราแสดงแล้วว่า “เหล่านี้ คืออริยสัจ  
ทั้งหลาย ๔ ประการ” ดังนี้ เป็นธรรมอันสมณพราหมณ์  
ผู้ทั้งหลายข่มขี่ไม่ได้ ทำให้เศร้าหมองไม่ได้ ตีเตียนไม่ได้  
คั่งงำไม่ได้ ดังนี้ อันใด อันเรากล่าวแล้ว; ข้อนั้น เรากล่าว  
หมายถึงข้อความนี้, ดังนี้ แล.

# ๒๗

ความเป็นโสดาบัน  
ประเสริฐกว่าเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ



ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระเจ้าจักรพรรดิ ได้ครองความเป็นใหญ่ยิ่งแห่งทวีปทั้งสี่ เบื้องหน้าจากการตาย เพราะร่างกายแตกดับ อาจได้เข้าถึงสุดติโลกสวรรค์ เป็นสหายอยู่ร่วมกับเหล่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ถูกแวดล้อมอยู่ด้วยหมู่ นางอัปสรในสวนนันทวัน ท้าวเธอเป็นผู้เอิบอ้อมเพียบพร้อมด้วยกามคุณทั้งห้าอันเป็นของทิพย์อย่างนี้ก็ตาม, แต่กระนั้น ท้าวเธอก็ยัง รอดพ้นไปไม่ได้ จากนรก จากกำเนิดเตร็จฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ แม้เป็นผู้ยังอัตตภาพให้พอเป็นไปด้วยคำข้าวที่ได้มาจากบิณฑบาตด้วยปัสัแห่งของตนเอง พ้นกายด้วยการนุ่งห่มผ้าปอนๆ ไม่มีชาย, หากแต่ว่าเป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยธรรม ๔ ประการ เธอก็ยังสามารถรอดพ้นเสียได้ จากนรก จากกำเนิดเตร็จฉาน จากวิสัยแห่งเปรต และจากอบาย ทุกคติ วินิบาต.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๔ ประการนั้นเป็นไฉน ?

๔ ประการ คือ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้

เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใส

อันหยั่งลงมั่น ไม่หวั่นไหว ในองค์พระพุทธเจ้า...

ในองค์พระธรรม...

ในองค์พระสงฆ์...

เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลาย ชนิด

เป็นที่พอใจของเหล่าอริยเจ้า ฯลฯ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ระหว่างการได้ทวีปทั้งสี่ กับ

การได้ธรรม ๔ ประการนี้นั้น การได้ทวีปทั้งสี่มีค่าไม่ถึง

เสี้ยวที่สิบหก ของการได้ธรรม ๔ ประการนี้ เลย.

มหาวาร. ส. ๑๗/๔๒๘-๔๒๙/๑๔๑๑-๑๔๑๓.

## ๒๘

## คุณสมบัติของพระโสดาบัน

คหบดี !

ในกาลใด ภัยเวรห้าประการ อันอริยสาวก ทำให้สงบรำงับได้แล้ว ด้วย, อริยสาวกประกอบพร้อมแล้วด้วยโสดาปัตตติยังคะสี ด้วย, อริยญาयธรรมเป็นธรรมที่อริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี แห่งตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น เมื่อหวังอยู่ที่พยากรณ์ ตนด้วยตน นั้นแหละ ว่า “เราเป็นผู้สิ้นรกสิ้นแล้ว มีกำเนิด เดรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว, เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน) มีความไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการ เหล่าไหนเล่า  
อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว ?

(๑) คหบดี ! บุคคลผู้ ฆ่าสัตว์อยู่เป็นปกติ  
ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรม (ปัจจุบัน) บ้าง, ย่อม  
ประสบภัยเวรใดในสัมปรายิก (ในเวลาถัดมา) บ้าง, ย่อม  
เสวยทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะปาณาติบาตเป็น  
ปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจาก  
ปาณาติบาต ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๒) คหบดี ! บุคคลผู้ ถู้อาหารสิ่งของที่เขา  
ไม่ได้ให้อยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรม  
บ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวย  
ทุกข์โทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะอทินนาทานเป็นปัจจัย;  
ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากอทินนาทาน  
ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๓) คหบดี ! บุคคลผู้ ประพฤติผิดในกาม  
ทั้งหลายอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิฏฐธรรม  
บ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวย

ทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะกาเมสุมิจฉาจารเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากกาเมสุมิจฉาจาร ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๔) คหบดี ! บุคคลผู้ กล่าวคำเท็จอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิวฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะมูสาวาทเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากมูสาวาท ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

(๕) คหบดี ! บุคคลผู้ ดื่มสุราและเมรัยเป็นที่ตั้งของความประมาทอยู่เป็นปกติ ย่อมประสบภัยเวรใดในทิวฏฐธรรมบ้าง, ย่อมประสบภัยเวรใดในสัมปรายิกบ้าง, ย่อมเสวยทุกขโทมนัสแห่งจิตบ้าง, เพราะสุราเมรัยปานะเป็นปัจจัย; ภัยเวรนั้น ๆ เป็นสิ่งที่อริยสาวกผู้เว้นขาดแล้วจากสุราเมรัยปานะ ทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

คหบดี ! ภัยเวร ๕ ประการเหล่านี้แล อันอริยสาวกทำให้สงบรำงับได้แล้ว.

.... ....

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว  
ด้วยองค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่าไหนเล่า ?

(๑) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็น  
ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น  
ไม่หวั่นไหว ในพระพุทธรเจ้า (พุทธรอเวจจับปสาท) ว่า  
“เพราะเหตุอย่างนี้ๆ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น เป็นผู้ไกล  
จากกิเลส ตรัสรู้ชอบได้โดยพระองค์เอง เป็นผู้ถึงพร้อม  
ด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้ไปแล้วด้วยดี เป็นผู้รู้โลกอย่าง  
แจ่มแจ้ง เป็นผู้สามารถฝึกคนทีควรฝึกได้ อย่างไม่มีใคร  
ยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้รู้  
ผู้ตื่น ผู้เบิกบานด้วยธรรม เป็นผู้มีความจำเริญ จำแนก  
ธรรมสั่งสอนสัตว์” ดังนี้.

(๒) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็น  
ผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่น  
ไม่หวั่นไหว ในพระธรรม (ธัมมอเวจจับปสาท) ว่า  
“พระธรรม เป็นสิ่งที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ดีแล้ว  
เป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาและปฏิบัติพึงเห็นได้ด้วยตนเอง เป็น  
สิ่งที่ปฏิบัติได้ และให้ผลได้ ไม่จำกัดกาล เป็นสิ่งที่ควร

กล่าวกะผู้อื่นว่าท่านจงมาดูเถิด เป็นสิ่งที่ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว เป็นสิ่งที่ผู้รู้ก็รู้ได้เฉพาะตน” ดังนี้.

(๓) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยความเลื่อมใสอันหยั่งลงมั่นไม่หวั่นไหว ในพระสงฆ์ (สั่งขอเวจจำปสาท) ว่า “สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นผู้ปฏิบัติดีแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติตรงแล้ว เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรมเป็นเครื่องออกจากทุกข์แล้ว เป็นผู้ปฏิบัติสมควรแล้ว ได้แก่บุคคลเหล่านี้ คือ คู่แห่งบุรุษสี่คู่ นับเรียงตัวได้แปดบุรุษ นั้นแหละคือ สงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้า เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขานำมาบูชา เป็นสงฆ์ควรแก่สักการะที่เขาจัดไว้ต้อนรับ เป็นสงฆ์ควรรับทักษิณาทาน เป็นสงฆ์ที่บุคคลทั่วไป จะพึงทำอัญชลี เป็นสงฆ์ที่เป็นนาบุญของโลก ไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า” ดังนี้.

(๔) คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว ด้วยศีลทั้งหลายในลักษณะเป็นที่พอใจของพระอริยเจ้า (อริยกันตศีล) : เป็นศีลที่ไม่ขาด

ไม่ทะเล ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นศีลที่เป็นไทจากตัณหา  
 วิญญูชนสรรเสริญ ไม่ถูกทมิฏฐิลูบลำ เป็นศีลที่เป็นไป  
 พร้อมเพื่อสมาธิ ดังนี้.

คหบดี ! อริยสาวก เป็นผู้ประกอบพร้อมแล้ว  
 ด้วยองค์แห่งโสดาบัน ๔ ประการ เหล่านี้แล.

.... ....

คหบดี ! ก็ อริยญาयरธรรม เป็นสิ่งที่อริยสาวก  
 เห็นแล้วด้วยดี แหงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา เป็น  
 อย่งไรเล่า ?

คหบดี ! อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ย่อม ทำไว้  
 ในใจโดยแยบคายเป็นอย่งดี ซึ่งปฏิจสมุปบาทนั้นเทียบ  
 ดังนี้ว่า “เพราะสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี; เพราะความเกิดขึ้น  
 แห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี;  
 เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป : ข้อนี้ได้แก่

สิ่งเหล่านี้คือ เพราะมีวิชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย; เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ; ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... เพราะมีชาติเป็นปัจจัย, ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกชะโทมนัสสุपायाสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

เพราะความจางคลายดับไปไม่เหลือแห่งวิชชา นั้นนั่นเทียว, จึงมีความดับแห่งสังขาร; เพราะมีความดับแห่งสังขาร จึงมีความดับแห่งวิญญาณ; ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... ฯลฯ ... เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกชะโทมนัสสุपायाสทั้งหลาย จึงดับสิ้น : ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้”.

คหบดี ! อริยญายธรรมนี้แล เป็นสิ่งที่อริยสาวก เห็นแล้วด้วยดี แทงตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา.

.... .... .... ....

คบดี !

ในกาลใดแล ภยเวร ๕ ประการเหล่านี้ เป็นสิ่ง  
ที่อริยสาวกทำให้สงบราบังได้แล้ว ด้วย, อริยสาวก เป็น  
ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยโสตาปัตตติยังคะสีเหล่านี้ด้วย,  
อริยญาธรรมนี้ เป็นธรรมอันอริยสาวกเห็นแล้วด้วยดี  
แห่งตลอดแล้วด้วยดี ด้วยปัญญา ด้วย;

ในกาลนั้น อริยสาวกนั้น พรารถนาอยู่  
ก็พยากรณ์ตนด้วยตนนั้นแหละว่า  
“เราเป็นผู้มีนรกสิ้นแล้ว  
มีกำเนิดเดรัจฉานสิ้นแล้ว  
มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว  
มีอบาย ทุกคติ วินิบาตสิ้นแล้ว,  
เราเป็นผู้ถึงแล้วซึ่งกระแส (แห่งนิพพาน)  
มีธรรมอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา  
เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อนิพพาน  
มีการตรัสรู้พร้อมเป็นเบื้องหน้า” ดังนี้ แล.



## ๒๙

## ปาฏิหาริย์ สาม

แก้วก๊วะ ! นี่ปาฏิหาริย์สามอย่าง ที่เราได้ทำ  
ให้แจ่มด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ได้.

๓ อย่างอะไรเล่า ? ๓ อย่าง คือ :-

๑. อิทธิปาฏิหาริย์
๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์
๓. อนุศาสน์ปาฏิหาริย์

(๑) แก้วก๊วะ !

อิทธิปาฏิหาริย์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

แก้วก๊วะ ! ภิกษุในกรณีนี้ กระทำอิทธิวิธีมี  
ประการต่างๆ : ผู้เดียวแปลงรูปเป็นหลายคน, หลายคน  
เป็นคนเดียว, ทำที่กำบังให้เป็นที่แจ่ม ทำที่แจ่มให้เป็นที่  
กำบัง, ไปได้ไม่ขัดข้อง ผ่านทะลุฝา ทะลุกำแพง ทะลุภูเขา

ดูเข้าไปในอากาศว่าง ๆ, ผุดขึ้นและดำรงอยู่ในแผ่นดินได้ เหมือนในน้ำ, เดินไปได้เหมือนน้ำเหมือนเดินบนแผ่นดิน, ไปได้ในอากาศเหมือนนกมีปีก ทั้งที่ยังนั่งสมาธิคู้บัลลังก์, ลูบลำดวงจันทร์และดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์อำนาจมาก ได้ด้วยฝ่ามือ และแสดงอำนาจทางกายเป็นไปตลอดถึง พรหมโลกได้. เกวัญภูอะ ! กุลบุตรผู้มีศรัทธาเลื่อมใสได้ เห็นการแสดงนั้นแล้ว เขาบอกเล่าแก่กุลบุตรอื่นบางคน ที่ไม่ศรัทธาเลื่อมใสว่าน่าอัศจรรย์นัก. กุลบุตรผู้ไม่มีศรัทธา เลื่อมใส นั้น ก็จะมีคำตอบว่า วิชาชื่อคันธารี<sup>๑</sup> มีอยู่ ภิกษุ นั้น แสดงอิทธิวิธีด้วยวิชานั้นเท่านั้น. เกวัญภูอะ ! ท่านจะเข้าใจ ว่าอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อ ผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ ?

“ฟังตอบได้ พระเจ้าข้า !”.

เกวัญภูอะ !

เราเห็นโทษในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ดังนี้แล  
จึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียดชัง ต่ออิทธิปาฏิหาริย์.

๑. คันธารี ชื่อมนต์ แต่งโดยฤษีมีนามคันธาระ, อีกความหมายหนึ่งหมายถึง คำแปลว่าในแคว้นคันธาระ.

(๒) เกวัฏฐะ !

อาเทศนาปาฏิหาริย์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

เกวัฏฐะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทลายจิต ทาย  
 ความรู้สึกของจิต ทายความตริก ทายความตรง ของสัตว์  
 เหล่าอื่น ของบุคคลเหล่าอื่นได้ ว่า ใจของท่านเช่นนี้  
 ใจของท่านมีประการนี้ ใจของท่านมีด้วยอาการอย่างนี้.  
 ... ฯลฯ ... กุลบุตรผู้ไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส ย่อมค้ำกุนกุลบุตร  
 ผู้เชื่อ ผู้เลื่อมใส ว่า วิชาจอมณิกา มีอยู่ ภิกษุนั้น  
 กล่าวทลายใจได้เช่นนั้น ๆ ก็ด้วยวิชานั้น (หาใช่มีปาฏิหาริย์ไม่),  
 เกวัฏฐะ ! ท่านจะเข้าใจอย่างไร : ก็คนไม่เชื่อ ไม่เลื่อมใส  
 ย่อมกล่าวตอบผู้เชื่อผู้เลื่อมใสได้อย่างนั้น มิใช่หรือ ?

“พึงตอบได้ พระเจ้าข้า !”.

เกวัฏฐะ !

เราเห็นโทษในการแสดงอาเทศนาปาฏิหาริย์  
 ดังนี้แลจึงอึดอัด ขยะแขยง เกลียตชัง ต่ออาเทศนา  
 ปาฏิหาริย์.

(๓) เกวัญญะ !

อนุศาสนีปาฏิหาริย์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ?

เกวัญญะ ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมสั่งสอนว่า “ท่านจงตริกอย่างนี้ๆ อย่าตริกอย่างนั้นๆ, จงทำไว้ในใจอย่างนี้ๆ อย่าทำไว้ในใจอย่างนั้นๆ, จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้ๆ แล้วแลอยู่” ดังนี้. เกวัญญะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์.

เกวัญญะ ! ข้ออื่นยังมีอีก : ตถาคตเกิดขึ้นในโลกนี้ เป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ชอบเอง สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ ดำเนินไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝีกคนควรฝึกได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เป็นครูของเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว จำแนกธรรมสั่งสอนสัตว์. ตถาคตนั้นทำให้แจ้งซึ่งโลกนี้ กับทั้งเทวดา มาร พรหม หมูสัตว์ พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาพร้อมทั้งมนุษย์ ด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้ว สอนผู้อื่นให้รู้แจ้งตาม. ตถาคตนั้นแสดงธรรมไพเราะในเบื้องต้น-ท่ามกลาง-ที่สุด, ประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง. คหบดีหรือบุตรคหบดีหรือผู้เกิดใน

ตระกูลใดตระกูลหนึ่งในภายหลังก็ได้ฟังธรรมนั้นแล้ว เกิดศรัทธาในตถาคต. เขาผู้ประกอบด้วยศรัทธา ย่อมพิจารณาเห็นว่า “ขรवासค์บแคบ เป็นทางมาแห่งธูลี, บรรพชาเป็นโอกาสว่าง; การที่คนอยู่ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์โดยส่วนเดียว เหมือนสังข์ที่เขาขีดแล้วนั้น ไม่ทำได้โดยง่าย. ถ้ากระไร เราจะปลงผมและหนวด ครองผ้ากาสาเยะ ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนเถิด”, ดังนี้. โดยสมัยอื่นต่อมา เขาละกองสมบัติน้อยใหญ่และวงศ์ญาติน้อยใหญ่ ปลงผมและหนวด ออกจากเรือน บวชเป็นผู้ไม่เกี่ยวข้องด้วยเรือนแล้ว. ภิกษุผู้นั้น ผู้บวชแล้วอย่างนี้ สำรวมแล้วด้วยความสำรวมในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร, มีปกติเห็นเป็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้ว่าเป็นโทษเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย, ประกอบแล้วด้วยกายกรรม วจีกรรมอันเป็นกุศล, มีอาชีวะบริสุทธิ์, ถึงพร้อมด้วยศีล, มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทรีย์ทั้งหลาย, ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ, มีความสันโดษ.

แก้วกฐะ ! ภิกษุถึงพร้อมด้วยศีล เป็นอย่างไรเล่า ?

แก้วกฐะ ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ละการทำสัตว์  
มีชีวิตให้ตกลงไป เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วาง  
ท่อนไม้และศัสตราเสียแล้ว มีความละอาย ถึงความเอ็นดู  
กรุณา หวังประโยชน์เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งหลายทั้งปวงอยู่.  
แก้วกฐะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสนีปาฏิหาริย์. ...

แก้วกฐะ ! ภิกษุนั้น ครั้นจิตตั้งมั่น บริสุทธ  
ผ่องใส ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส เป็นธรรมชาติ  
อ่อนโยนควรแก่การงาน ตั้งอยู่ได้อย่างไม่หวั่นไหว เช่นนี้แล้ว,  
เธอก็โน้มจิตไปเฉพาะต่ออาสาฬหขยญาณ. เธอย่อมรู้ชัด  
ตามที่เป็นจริงว่า “นี่ทุกข์, นี่เหตุให้เกิดขึ้นแห่งทุกข์,  
นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับ  
ไม่เหลือแห่งทุกข์”; และรู้ชัดตามที่เป็นจริงว่า “เหล่านี้  
อาสวะ, นี่เหตุเกิดขึ้นแห่งอาสวะ, นี่ความดับไม่เหลือ  
แห่งอาสวะ, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่ง  
อาสวะ”. เมื่อเธอรู้อยู่อย่างนี้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็พ้นจาก  
กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ. ครั้นจิตหลุดพ้นแล้ว

ก็เกิดญาณหยั่งรู้ว่า “จิตพ้นแล้ว”. เธอรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

เกวัญภูชะ ! เปรียบเหมือนห้วงน้ำใสที่ไหล่เขาไม่ชุ่มมัว, คนมีจักษุดียืนอยู่บนฝั่งในที่นั้น, เขาเห็นหอยต่างๆ บ้าง กรวดและหินบ้าง ผุงปลาบ้าง อันหยุดอยู่และว่ายไปในห้วงน้ำนั้น, เขาจะสำเหนียกใจอย่างนี้ว่า “ห้วงน้ำนี้ใส ไม่ชุ่มเลย หอย ก้อนกรวด ปลาทั้งหลายเหล่านี้ หยุดอยู่บ้าง ว่ายไปบ้าง ในห้วงน้ำนั้น” ดังนี้; ฉันทใดก็ฉันทนั้น. เกวัญภูชะ ! นี้เราเรียกว่า อนุศาสน์ปาฏิหาริย์.

เกวัญภูชะ ! เหล่านี้แล ปาฏิหาริย์ ๓ อย่าง ที่เราได้ทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งเอง แล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตามด้วย.

# ๓๐

## ผู้อยู่ใกล้นิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุ เมื่อประกอบพร้อมด้วยธรรมสี่อย่างแล้ว  
ไม่อาจที่จะเสื่อมเสีย มีแต่จะอยู่ใกล้นิพพานอย่างเดียว.

ธรรมสี่อย่างอะไรบ้างเล่า ?

ธรรมสี่อย่าง

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล,

เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทริย์ทั้งหลาย,

เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ,

เป็นผู้ตามประกอบในชาครियธรรมอยู่เนื่องนิจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล  
เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ศีล,  
มีการสำรวมด้วยปาติโมกขสังวร, มีมรรยาทและโคจร  
สมบูรณ์อยู่, เป็นผู้เห็นภัยในโทษทั้งหลาย แม้เล็กน้อย,  
สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย. ภิกษุทั้งหลาย !  
ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยศีล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เป็นผู้คุ้มครองทวารใน  
อินทรีย์ทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ได้เห็นรูป  
ด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรส  
ด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย และได้รับรู้ธรรมารมณ  
ด้วยใจแล้ว ก็ไม่รวบถือเอาทั้งหมด และไม่แยกถือเอา  
เป็นส่วน ๆ<sup>๑</sup> สิ่งที่เป็นบาปอกุศล คืออภิชฌาและโทมนัส

---

๑. คือการไม่รวบถือเอาผัสสะทั้งหมด เป็นตัวเรา ของเรา หรือ ไม่แยกถือ  
แต่ละส่วน ขององค์ประกอบผัสสะว่า เป็นตัวเรา ของเรา (สำหรับผู้เดินมรรค  
ในระดับผัสสะ), และการไม่ถือเอาเป็นอารมณ์สำหรับยินดีในร้าย ทั้งโดย  
ส่วนรวม และส่วนปลีกย่อย ของอารมณ์นั้น ๆ (สำหรับผู้เดินมรรคในระดับ  
เวทนา).

มักไหลไปตามภิกษุผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใดเป็นเหตุ, เธอก็ปฏิบัติเพื่อปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, เธอรักษาและถึงความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เป็นผู้รู้ประมาณใน โภชนะ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ พิจารณา โดยแยกคายแล้วจึงฉันอาหาร, ไม่ฉันเพื่อเล่น ไม่ฉันเพื่อ มัวเมา ไม่ฉันเพื่อประดับ ไม่ฉันเพื่อตกแต่ง, แต่ฉันเพียง เพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อป้องกัน ความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์ โดยกำหนดรู้ว่า “เราจะกำจัดเวทนาเก่า (คือหิว) เสียแล้ว ไม่ทำเวทนาใหม่ (คืออัมจนอึดอัด) ให้เกิดขึ้น, ความที่อายุดำเนินไปได้ ความ ไม่มีโทษเพราะอาหาร และความอยู่ผาสุกสำราญจะมีแก่เรา” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้รู้ประมาณ ในโภชนะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เป็นผู้ตามประกอบใน  
 ซาคริยธรรมอยู่เนื่องนิจ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อม  
 ขำระจิตให้หมดจดสิ้นเชิงจากกิเลสที่กั้นจิต ด้วยการเดิน  
 จงกรม ด้วยการนั่ง ตลอดวันยันค่ำไปจนสิ้นยามแรก  
 แห่งราตรี, ครั้นยามกลางแห่งราตรี ย่อมสำเร็จการนอน  
 อย่างราชสีห์ (คือ) ตะแคงข้างขวา เท้าเหลื่อมเท้า  
 มีสติสัมปชัญญะในการลุกขึ้น, ครั้นยามสุดท้ายแห่งราตรี  
 กลับลุกขึ้นแล้ว ก็ขำระจิตให้หมดจดสิ้นเชิงจากกิเลสที่กั้นจิต  
 ด้วยการเดินจงกรม และด้วยการนั่งอีก. ภิกษุทั้งหลาย !  
 ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้ตามประกอบในซาคริยธรรมอยู่  
 เนื่องนิจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ เมื่อประกอบพร้อมด้วย  
 ธรรมสี่อย่างเหล่านี้แล้ว ไม่อาจที่จะเสื่อมเสีย มีแต่จะ  
 อยู่ใกล้นิพพานอย่างเดี่ยวแล.



# ๓๑

## ลักษณะแห่งอินทรีภาวนาชั้นเลิศ

อานนท์ !

อินทรีภาวนาชั้นเลิศ (อนุตตรา อินุทรีภาวนา)  
ในอริยวินัย เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้ อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ-  
ไม่เป็นที่ชอบใจ-เป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ  
เกิดขึ้นแก่ภิกษุ เพราะเห็นรูปด้วยตา. ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้  
ว่า “อารมณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรา นี้ เป็นสิ่งที่มีปัจจัย ประจักษ์  
(สงขต) เป็นของหยาบๆ (โอฬาริก) เป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัย  
เกิดขึ้น (ปฏิจฺจ สมฺบุปนฺน); แต่มีสิ่งโน้นซึ่งรำบและประณีต,  
กล่าวคือ อุเบกขา” ดังนี้. (เมื่อรู้ชัดอย่างนี้) อารมณ์  
อันเป็นที่ชอบใจ-ไม่เป็นที่ชอบใจ-เป็นที่ชอบใจและ  
ไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น ย่อมดับไป  
อุเบกขายังคงดำรงอยู่.

อานนท์ ! อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ-ไม่เป็นที่ชอบใจ-เป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแล้ว แก่ภิกษุ นั้น ย่อมดับไปเร็วเหมือนการกะพริบตาของคน ส่วนอุเบกขายังคงเหลืออยู่.

อานนท์ !

นี้แล เราเรียกว่า อินทรีย์ภาวนาชั้นเลิศในอริยวินัย ในกรณีแห่ง รูปที่รู้แจ้งด้วยจักขุ.

(ในกรณีแห่ง เสียงที่รู้แจ้งด้วยโสตะ กลิ่นที่รู้แจ้งด้วยฆานะ รสที่รู้แจ้งด้วยชิวหา โผฏฐัพพะที่รู้แจ้งด้วยผิวกาย และธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้โดยหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน; ต่างกันแต่อุปมาแห่งความเร็วในการดับแห่งอารมณ์นั้น ๆ, เช่น ในกรณีแห่งเสียงเปรียบด้วยความเร็วแห่ง การตีตนิ้วมือ เป็นต้น).

อุปริ. ม. ๑๔/๕๔๑-๕๔๕/๘๕๖-๘๖๑.

(เรื่องที่ควรดูประกอบด้วยกับบทนี้ อยู่ในบทที่ ๓๙ หน้า ๑๑๙ เรื่อง นิพพาน เพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ).

# ๓๒

## สิ้นกิเลสก็แล้วกัน ไม่ต้องรู้ว่าสิ้นไปเท่าไร

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนรอยนิ้วมือหรือรอยนิ้วหัวแม่มือ ย่อมปรากฏอยู่ที่ด้ามเครื่องมือของพวกช่างไม้ หรือลูกมือของพวกช่างไม้ แต่เขาก็ไม่มีความรู้ว่ด้ามเครื่องมือของเรา วันนี้สึกไปเท่านี้ วานนี้สึกไปเท่านี้ วันอื่น ๆ สึกไปเท่านี้ ๆ คงรู้แต่ว่ามันสึกไป ๆ เท่านั้น, นี้ฉันใด; ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุตามประกอบภาวนาอยู่ ก็ไม่รู้รู้อย่างนี้ว่า วันนี้อาสวะของเราสิ้นไปเท่านี้ วานนี้สิ้นไปเท่านี้ วันอื่น ๆ สิ้นไปเท่านี้ ๆ รู้แต่เพียงว่าสิ้นไปในเมื่อมันสิ้นไป ๆ เท่านั้น, ฉันใดก็ฉันนั้น.

# ๓๓

## ตถาคตเป็นเพียงผู้บอก จะถึงที่หมายต้องเดินเอาเอง

“ก็สาวกของพระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมกล่าวสอน  
พรา้สอนอยู่อย่างนี้ ทุก ๆ รูปได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จ  
ถึงที่สุดอย่างยิ่งหรือ ? หรือว่าไม่ได้บรรลุ ?”.

พราหมณ์ผู้หนึ่งทูลถาม พระผู้มีพระภาค.

พราหมณ์ ! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน  
พรา้สอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็น  
ผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็น  
ปัจจัย, ที่พระนิพพานก็ยังตั้งอยู่, หนทางที่ยังสัทธิให้ถึงนิพพาน  
ก็ยังตั้งอยู่. พระโคตมผู้ชักชวน (เพื่อดำเนินไป) ก็ยังตั้งอยู่,  
ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”.

พรหมณ์ ! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้, ท่านจงตอบตามควร. ท่านเป็นผู้ข้าของในหนทางไปสู่เมืองราชคฤห์มิใช่หรือ ? มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์เข้ามาหาและกล่าวกับท่านว่า “ท่านผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงชี้บอกทางไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด” ดังนี้; ท่านก็จะกล่าวกะบุรุษผู้กล่าวว่า “มาซิท่าน ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้คู้หนึ่งจักพบบ้านชื่อนั้น แล้วจักเห็นนิคมชื่อนั้น จักเห็นสวนและป่าอันน่ารื่นรมย์ จักเห็นภูมิภาคอันน่ารื่นรมย์ สระโบกขรณีอันน่ารื่นรมย์ของเมืองราชคฤห์” ดังนี้. บุรุษนั้นอันท่านพร้าบอกรำชี้ให้อย่างนี้ ก็ยังถือเอาทางผิด กลับหลังตรงกันข้ามไป, ส่วนบุรุษอีกคนหนึ่ง ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ์. พรหมณ์เอ๋ย ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัยที่เมืองราชคฤห์ก็ยังตั้งอยู่ ท่านผู้ชี้บอกก็ยังตั้งอยู่ แต่ทำไมบุรุษผู้หนึ่งกลับหลงผิดทาง ส่วนบุรุษอีกผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ์ ?

“พระโคตมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรได้เล่า, เพราะข้าพเจ้าเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น”.

พราหมณ์ ! ฉันใดก็ฉันนั้นแล, ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่ ทางเป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่ เรา ผู้ชักชวนก็ยังตั้งอยู่; แต่สาวกแม้เรากล่าวสอนพร่ำสอน อยู่อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพานอันเป็นผลสำเร็จ ถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

พราหมณ์ ! ในเรื่องนี้ เราก็จักทำอะไรได้เล่า, เพราะเราเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น.

อุปปริ. ม. ๑๔/๘๕-๘๗/๑๐๑-๑๐๓.

# ๓๔

## เหตุให้ไม่ปรินิพพานในปัจจุบัน

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรหนอเป็นเหตุ อะไรหนอเป็นปัจจัย ที่ทำให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวาธรรม (ปัจจุบัน) ?”.

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! รูปทั้งหลาย ที่จะพึงรู้ได้ด้วยจักขุ มีอยู่, เป็นรูปที่น่าปรารถนา น่าใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยแห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัด. ถ้าว่า ภิกษุยอมเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งรูปนั้นแล้วไซ้; เมื่อภิกษุนั้นเพลิดเพลิน พร่ำสรรเสริญ เมามกซึ่งรูปนั้นอยู่, วิญญานนั้น เป็นวิญญานอันต้นหาในอารมณ์คือรูป อาศัยแล้ว วิญญานนั้นคืออุปาทาน.<sup>๑</sup>

๑. ในที่นี้หมายถึงวิญญานที่รู้สึกต่อความเพลิน และความมัวเมาในรูปนั้น ไม่ใช่จักขุวิญญานที่เห็นรูปตามธรรมดา.

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! ภิกษุผู้มีอุปาทาน ย่อม  
ไม่ปรินิพพาน.

[ในกรณีแห่ง เสียง ที่จะพึงรู้สึกด้วยโสตะ กลิ่น ที่จะพึง  
รู้สึกด้วยฆานะ รส ที่จะพึงรู้สึกด้วยชิวหา สัมผัสทางกาย ที่จะพึง  
รู้สึกด้วยกายะ (ผิวกายทั่วไป) และธรรมารมณ์ ที่จะพึงรู้สึกด้วยมนะ  
ก็ได้ตรัสไว้ด้วยความทำนองเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่จะพึง  
รู้ได้ด้วยจักขุ ช่างบนนั้น].

ท่านผู้เป็นจอมเทพ ! นี้แลเป็นเหตุ นี้เป็นปัจจัย  
ที่ทำให้สัตว์บางพวกในโลกนี้ ไม่ปรินิพพานในทิวฏฐธรรม  
(ปัจจุบัน).

สพพ. ส. ๑๘/๑๒๘/๑๗๘.

# ๓๕

## หมด “อาหาร” ก็นิพพาน

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าไม่มีราคะ ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา ใน อาหารคือคำข้าว ก็ดี ใน อาหารคือผัสสะ ก็ดี ใน อาหารคือมโนสัญญาเจตนา ก็ดี ใน อาหารคือวิญญาน ก็ดี แล้วไซ้, วิญญานก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญออกงามอยู่ไม่ได้ในสิ่งนั้นๆ. วิญญานตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญออกงามอยู่ไม่ได้ในที่ใด, การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การก้าวลงแห่งนามรูป ไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มีในที่นั้น; ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ชาตชราและมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น; ชาตชราและมรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุทั้งหลาย ! เราเรียก “ที่” นั้นว่าเป็น “ที่ไม่โคก ไม่มีฐูลี และไม่มี ความคับแค้น” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเรือนยอดหรือศาลาเรือนยอด ที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือหรือใต้ก็ตาม เป็นเรือนมีหน้าต่างทางทิศตะวันออก. ครั้นดวงอาทิตย์ขึ้นมา แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ส่องเข้าไปทางช่องหน้าต่างแล้ว จักตั้งอยู่ที่ส่วนไหนแห่งเรือนนั้นเล่า ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์ จักปรากฏที่ฝาเรือนข้างในด้านทิศตะวันตก พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าฝาเรือนทางทิศตะวันตก ไม่มีแล้ว แสงแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏอยู่ที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่พื้นดิน พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพื้นดินไม่มีแล้ว แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏในน้ำพระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าน้ำไม่มีแล้ว แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น จักปรากฏที่ไหนอีก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! แสงสว่างแห่งดวงอาทิตย์นั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ไม่ปรากฏแล้ว พระเจ้าข้า !”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้นแล :

ถ้าไม่มีราคา ไม่มีนันทิ ไม่มีตัณหา ในอาหารคือ  
คำขำก็ดี ในอาหารคือผัสสะก็ดี ในอาหารคือมโนสัญเจตนา  
ก็ดี ในอาหารคือวิญญาณก็ดี แล้วไซ้, วิญญาณก็เป็นสิ่ง  
ที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในอาหารคือคำขำ  
เป็นต้นนั้น ๆ.

วิญญาณตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ในที่ใด,  
การก้าวลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มีในที่นั้น;

การก้าวลงแห่งนามรูป ไม่มีในที่ใด, ความเจริญ  
แห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มีในที่นั้น;

ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด,  
การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น;

การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ขาดชรา  
และมรณะต่อไป ย่อมไม่มีในที่นั้น;

ขาดชรามรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด, ภิกษุทั้งหลาย !  
เราเรียก “ที่” นั้น ว่าเป็น “ที่ไม่โสภ ไม่มีธูลี และไม่มีความ  
คับแคบ” ดังนี้.

# ๓๖

## กฎอทิปปัจจยตา หรือ หัวใจปฏิจจสมุปบาท

อิมสุมี สติ  
เมื่อสิ่งนี้ มี

อิทํ โหติ  
สิ่งนี้ ย่อมมี

อิมสุสุปปาทา  
เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้

อิทํ ออุปฺปชฺชติ  
สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น

อิมสุมี อสติ  
เมื่อสิ่งนี้ ไม่มี

อิทํ นโหติ  
สิ่งนี้ ย่อมไม่มี

อิมสุส นโรธา  
เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้

อิทํ นโรชฺฌติ  
สิ่งนี้ จึงดับไป

ม. ม. ๑๓/๓๕๔-๓๕๖/๓๗๑.

นิทาน. ส. ๑๖/๘๔/๑๕๔, ... ๕๗๕...

# ๓๗

## ปฏิจสุมุบบาท คือ ธรรมอันเป็นธรรมชาติ อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าที่เรียกว่า ปฏิจสุมุบบาท ?

ภิกษุทั้งหลาย ! :

เพราะมีอวิชชา เป็นปัจจัย จึงมี สังขารทั้งหลาย;  
 เพราะมีสังขาร เป็นปัจจัย จึงมี วิญญาณ;  
 เพราะมีวิญญาณ เป็นปัจจัย จึงมี นามรูป;  
 เพราะมีนามรูป เป็นปัจจัย จึงมี สฬายตนะ;  
 เพราะมีสฬายตนะ เป็นปัจจัย จึงมี ผัสสะ;  
 เพราะมีผัสสะ เป็นปัจจัย จึงมี เวทนา;  
 เพราะมีเวทนา เป็นปัจจัย จึงมี ตัณหา;  
 เพราะมีตัณหา เป็นปัจจัย จึงมี อุกาทาน;  
 เพราะมีอุกาทาน เป็นปัจจัย จึงมี ภพ;  
 เพราะมีภพ เป็นปัจจัย จึงมี ชาติ;  
 เพราะมีชาติ เป็นปัจจัย, ชรามรณะโสกะปริเทวะ  
 ทุกขะโทมนัสสุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน :

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้  
ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท.

เพราะความจางคลายดับไปโดยไม่เหลือแห่งวิชชาอัน  
นั้นเทียว,

จึงมีความดับแห่งสังขาร;

เพราะมีความดับแห่งสังขาร

จึงมีความดับแห่งวิญญาน;

เพราะมีความดับแห่งวิญญาน

จึงมีความดับแห่งนามรูป;

เพราะมีความดับแห่งนามรูป

จึงมีความดับแห่งสฬายตนะ;

เพราะมีความดับแห่งสฬายตนะ

จึงมีความดับแห่งผัสสะ;

เพราะมีความดับแห่งผัสสะ

จึงมีความดับแห่งเวทนา;

เพราะมีความดับแห่งเวทนา

จึงมีความดับแห่งตัณหา;

เพราะมีความดับแห่งตัณหา

จึงมีความดับแห่งอุปาทาน;

เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน

จึงมีความดับแห่งภพ;

เพราะมีความดับแห่งภพ

จึงมีความดับแห่งชาติ;

เพราะมีความดับแห่งชาติ นั้นแล

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงดับสิ้น :

ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้

ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ดังนี้.

# ๓๘

## ปัญญา สติ กับนามรูปดับ เพราะวิญญูณดับ

“ข้าแต่พระองค์ผู้บริสุทธิ !  
ข้าพระองค์กราบทูลถามแล้ว  
ขอพระองค์จงตรัสบอกธรรมนั้น คือ  
ปัญญาและสติกับนามรูป แก่ข้าพระองค์เถิด;  
ปัญญาและสติกับนามรูปนั้น จะดับไปที่ไหน ?”

อชิตะ !  
ท่านถามปัญหานั้นข้อใด  
เราจะแก้ปัญหานั้นแก่ท่าน :

นามและรูป ย่อมดับไม่เหลือในที่ใด,  
ปัญญาและสติกับนามรูปนั้น ก็ย่อมดับไปในที่นั้น,  
เพราะความดับไปแห่งวิญญูณ แล.

สุตต. ขุ. ๒๕/๕๓๐-๕๓๑/๔๒๕.

จูฬน. ขุ. ๓๐/๒๐-๒๑/๘๐, ๘๕.

# ๓๙

## นิพพานเพราะไม่ยึดถือธรรมที่ได้บรรลุ

อานนท์ ! ส่วนภิกษุบางรูปในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ปฏิบัติตอย่างนั้นแล้ว ย่อมได้เฉพาะซึ่งอุเบกขาว่า “ถ้าไม่ควรมี และไม่พึงมีแก่เรา, ก็ต้องไม่มีแก่เรา; สิ่งใดมีอยู่ สิ่งใดมีแล้ว, เราจะละสิ่งนั้นเสีย” ดังนี้. ภิกษุ (บางรูป) นั้น ย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ ซึ่งอุเบกขานั้น, เมื่อไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมามกอยู่ ซึ่งอุเบกขานั้น, ญาณของเธอก็ไม่เป็นธรรมชาติอาศัยซึ่งอุเบกขานั้น ไม่มีอุเบกขานั้นเป็นอุปาทาน.

อานนท์ !

ภิกษุผู้ไม่มีอุปาทาน ย่อมปรินิพพานแล.

## ๕๐

## การปรินิพพาน

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่ม คนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมี และยากจน ล้วนแต่มีความตายเป็นที่ไปถึงในเบื้องหน้า. เปรียบเหมือนภษณะดินที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่ ทั้งที่สุกแล้วและยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลายเป็นที่สุด ฉันทิ; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลายก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันทิ.

วัยของเรา แก่ห่อมาแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว, เราจักละพวกเธอไป. สรรณะของตัวเองเราทำได้แล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีล เป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด.

ในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสงสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

# ๔๑

## ผู้หลุดพ้นได้เพราะไม่ยึดมั่นถือมั่น

ในกาลไหน ๆ ท่านเหล่าใด  
เห็นภัยในความยึดถือ  
อันเป็นเหตุให้เกิดและให้ตายแล้ว  
เลิกยึดมั่น ถือมั่น หลุดพ้นไปได้  
เพราะอาศัยนิพพาน  
อันเป็นธรรมที่สิ้นไปแห่งความเกิดความตาย;  
เหล่าท่านผู้เช่นนั้น  
ย่อมประสบความสำเร็จ  
ลูพระนิพพานอันเป็นธรรมเกษม  
เป็นผู้ดับเย็นได้ ในปัจจุบันนี้เอง  
ล่วงเวรล่วงภัยทุกอย่างเสียได้  
และก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งความทุกข์ทั้งปวง.

## ๔๒

## ธรรมเป็นส่วนแห่งวิชา

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรม ๒ อย่างเหล่านี้ เป็น  
ส่วนแห่งวิชา มีอยู่. ๒ อย่าง อะไรเล่า ? ๒ อย่าง คือ  
สมณะและวิปัสสนา.

ภิกษุทั้งหลาย !

สมณะ เมื่ออบรมแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

อบรมแล้ว จิตจะเจริญ.

จิตเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว จะละราคะได้.

ภิกษุทั้งหลาย !

วิปัสสนาเล่า เมื่อเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว ปัญญาจะเจริญ.

ปัญญาเจริญแล้ว จะได้ประโยชน์อะไร ?

เจริญแล้ว จะละอวิชชาได้ แล.

# ๔๓

## คำชี้ชวนวิงวอน

ภิกษุทั้งหลาย ! โยกรรม อันเธอพึงกระทำ เพื่อให้รู้ว่า  
“นี่ทุกข์ นี่เหตุให้เกิดทุกข์ นี่ความดับสนิทแห่งทุกข์  
นี่ทางให้ถึงความดับสนิทแห่งทุกข์”.

นิพพาน เราได้แสดงแล้ว,  
ทางให้ถึงนิพพาน เรากก็ได้แสดงแล้ว แก่เธอทั้งหลาย.  
กิจใด ที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล  
อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย,  
กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอ.

นั่น โคนไม้; นั่น เรือนว่าง.  
พวกเธอจงเพียรเผากิเลส, อย่าได้ประมาท,  
อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลย.  
นี่แหละ วาจาเครื่องปราศวนของเรา แก่เธอทั้งหลาย.

มหาวาร. ส. ๑๑/๔๑๓/๑๖๕๔.,

สพท. ส. ๑๘/๔๕๒/๗๔๑.



## มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้แล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่บ้านอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลึกลับสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวเลือนสับสน ในข้อธรรมต่างๆ ที่มีอยู่ในสังคัมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่ท่ว้นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อยๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเงียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล เกรงครัดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าของภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมาก ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสังฆธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระวาสากลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสินใจจดทะเบียนจัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสังฆธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการครั้งนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนเองแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว  
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้อง ญาติ หรือเพื่อน  
สามารถมารับได้ฟรี โดยไม่มีเงื่อนไข ที่วัดนาป่าพง  
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ภายใต้อิทธิพลของพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง  
ค้นหาข้อมูลได้จาก

**[www.buddhakos.org](http://www.buddhakos.org)**

หากมีความจำนงที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด  
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงได้ที่

### มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๘๕๙๕ ๘๐๘๓, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๕๕๙ ๒๑๗๕

เว็บไซต์ : [www.buddhakos.org](http://www.buddhakos.org) อีเมล : [info@buddhakos.org](mailto:info@buddhakos.org)

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารกสิกรไทย สาขา ย่อยตลาดไท  
ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๕๘๕-๒-๑๐๘๗๗-๘

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ (๒)”

(หนังสือสุดตันตปิฎก)

ธนาคารกสิกรไทย สาขา โลตัส ลำลูกกา (คลอง ๖)

ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๖๕๕-๒-๐๘๐๐๐-๙



## ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

## ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

### เว็บไซต์

- <http://buddha-ins.org> : สถาบันพุทธวจน
- <http://www.buddhakos.org> : มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์
- <http://etipitaka.com/search> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.org> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.watnapahpong.net> : กระดาน ปฏิปจฉา วินิตา ปรีสา โน ลูกกาจิตวินิตา
- <http://www.buddhawaj.org> : ฐานข้อมูลพระสูตรออนไลน์, เสียงอ่านพุทธวจน
- <http://www.buddhaoat.org> : จัดส่งสื่อธรรมะให้ผู้ขอรับทางไปรษณีย์

## ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

### สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux  
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับแผ่นโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

### สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่

- ระบบปฏิบัติการ Android  
ดาวน์โหลดได้ที่ Android Market โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)  
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

## วิทยุ-โทรทัศน์

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.
- ทิวดาวเทียม ระบบ C-Band ช่อง A I Biz Net Tong Hua ทุกวันเวลา ๐๖.๐๐-๐๗.๐๐ น.

# บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทยฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับสยามรัฐ

พุทธวจน ฉบับธรรมโฆษณ์

(ชุดจากพระโอษฐ์ ผลงานแปลพุทธวจนของท่านพุทธทาสภิกขุ)

## ร่วมจัดทำโดย

กลุ่มอาสาสมัครคณะงานธรรมวัฒนาป่าพง, คณะศิษย์วัฒนาป่าพง,  
กลุ่มศิษย์ถาดคต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ, กลุ่มธรรมะสีขาว,  
กลุ่มพุทธบริษัทศากยบุตร, กลุ่มพุทธโอษฐ์, กลุ่มชวนม่วนธรรม,  
กลุ่มละนันทิ, กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,  
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, กลุ่มวิทยาลัยเขต-หาดใหญ่,  
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช สำนักงานการศึกษาต่อเนื่อง,  
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ (องครักษ์)

ชมรมวิศวกรความรู้เพื่อสังคม, ชมรมพุทธวจนอุดรธานี,  
เสถียรธรรมสถาน, สถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบก ช่อง ๕,  
สำนักพิธีการ สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี,

กองอำนวยการสถานพักผ่อน กรมพลาธิการทหารบก (บางปู),  
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. ดาต้าโปรดักส์,  
บจก. 3M ประเทศไทย, บจก. บางโทรไฟเบอร์บอร์ด,  
บจก. เอ็นอีซี โทคิน อิเล็กทรอนิกส์ (ประเทศไทย),  
บจก. สยามรักซ์, บจก. เซเวนส์ทีปส์, บจก. เมคเทค,  
บจก. ไทเวอร์ส เคมีคอลส์, บจก. ห้างพระจันทร์ไอสด,  
สถานกายภาพบำบัด คิตติคลินิก, ร้านต้นมะขามข้างทอง,  
ร้านเสปียงบุญ, บ้านเมตตาเรสซิเดนซ์, บ้านพุทธวังน



เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว  
จิตจึงดำรงอยู่;

เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่  
จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี;

เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี  
จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง;

เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง  
ย่อมปรินิพพานเฉพาะตนนั้นเทียว.

# เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาทิยะ ! เมื่อใด เธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น,  
ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง,  
ได้กลิ่น, ลิ้มรส, สัมผัสทางผิวกาย,  
ก็สักว่า ดม ลิ้ม สัมผัส,  
ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่า ได้รู้แจ้งแล้ว;  
เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.

เมื่อใด “เธอ” ไม่มี;

เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้, ไม่ปรากฏในโลกอื่น,  
ไม่ปรากฏในระหว่างโลกทั้งสอง :  
นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ละ.

อ. พ. ๒๕/๘๓/๔๙.



สี่ธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้  
ได้รับการสงวนไว้ ไม่สงวนสิทธิ์ในการจัดทำจากต้นฉบับเพื่อเผยแพร่ในทุกกรณี  
ในการจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบเพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล  
ขอคำปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด  
ติดต่อได้ที่ มูลนิธิพุทธโฆษาภรณ์ โทร.๐๘ ๘๔๙๔ ๘๐๘๓

คุณศรชา โทร.๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร.๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ด็กฤทธิ์ โสตุถิโณ ได้ที่

[www.buddhakos.org](http://www.buddhakos.org) | [media.watnapahpong.org](http://media.watnapahpong.org) | [www.watnapp.com](http://www.watnapp.com) | คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ เวลา 17.40 น. |

ทีวีดาวเทียมระบบ C-Band ช่อง A I Biz Net Tong Hua เวลา 06.00-07.00 น.

